

**KOETTUJA ESINEITÄ JA MUISTELTUJA LAULULEIK-
KEJÄ - PÄIVÄKOTI PIHLAJAN LASTEN ROOLIVAATTEI-
DEN MUSEAALISET MERKITYKSET**

Sanni Andersen
Maisterintutkielma
Museologia
Musiikin, taiteen ja kulttuu-
rin tutkimuksen laitos
Jyväskylän yliopisto
Syksy 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Sanni Andersen	
Työn nimi Koettuja esineitä ja muisteltuja laululeikkejä – Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteiden museaaliset merkitykset	
Oppiaine Museologia	Työn laji Maisterintutkielma
Aika Syksy 2024	Sivumäärä 59
<p>Tiivistelmä</p> <p>Tutkielmani käsittelee Lastentarhamuseon kokoelmiin kuuluvien laululeikeissä käytettyjen lasten roolivaatteiden museaalisia merkityksiä. Roolivaatteet ovat peräisin helsinkiläisestä vuonna 1953 avatusta Päiväkoti Pihlajasta. Tarkastelemalla Pihlajan roolivaatteiden kulttuuriperintöprosessia, pyrin löytämään vastaukset tutkimuskysymyksiin: mitä merkityksiä Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteisiin osana Lastentarhamuseon kokoelmaa voidaan liittää ja miten nämä merkitykset muodostuvat?</p> <p>Tavoitteenani on selvittää miten, koska ja miksi roolivaatteita on käytetty, mutta myös miten Pihlajan roolivaatteet koetaan, nähdään ja ymmärretään osana kulttuurista ympäristöä ja sosiaalista toimintaa. Asetan Pihlajan roolivaatteet osaksi materiaalista kulttuuria, josta käsin tarkastelen niitä sekä aineellisenä että aineettomana kulttuuriperintönä.</p> <p>Tutkielmani aineisto koostuu tekemästani haastattelusta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuosina 2011–2012 keräämästä Lastentarha- ja päiväkotimuistot -muistitietoaineistosta sekä itse päiväkotii Pihlajan lasten roolivaatteista. Hyödyntämällä affektin käsitettä pyrin hahmottamaan, miksi Pihlajan roolivaatteiden kantama perintö nähdään arvokkaana säilyttää.</p> <p>Osana materiaalista kulttuuria, Pihlajan roolivaatteiden merkitykset rakentuvat kulttuurisista todellisuuksista, yhteisön sisäisistä toimintatavoista sekä yksilön kokemuksista. Museossa esineet kuitenkin menettävät merkityksensä käyttöesineinä ja niistä tulee tulkinnan, ihailun ja tutkimuksen kohteita. Aineellisena kulttuuriperintönä Pihlajan roolivaatteilla on siis todistusvoima menneistä ajoista ja tapahtumista, joita niistä kerrotut tarinat ja muistot välittävät, vahvistavat ja muokkaavat. Tutkielmani osoittaa, että Pihlajan roolivaatteiden museaaliset merkitykset rakentuvat sekä niihin kohdistuneesta toiminnasta, niihin liitetyistä kokemuksista ja muistoista, että niistä tehdyistä tulkinnoista.</p>	
Asiasanat museologia, materiaallinen kulttuuri, esineet, merkitykset, affektit, muisti, muistaminen	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkielman aiheen taustaa.....	1
1.2	Tutkielman esittely ja tutkimuskysymykset	3
1.3	Teoreettinen viitekehys	7
2	TUTKIMUSMETODIT	13
2.1	Tutkimusmenetelmät ja -aineistot	13
2.2	Tutkimusetiikka	16
2.2.1	Muisti tiedon lähteenä	16
2.2.2	Haastattelu.....	18
3	PIHLAJAN ROOLIVAATTEET JA LAULULEIKKIEN PERINNE.....	21
3.1	Lasten leikkiä ja harkittua pedagogiikkaa.....	22
3.2	Vaate merkinä ja symbolina	27
3.3	Päiväkoti Pihlajan toimintaa vuodesta 1953 tähän päivään	30
4	MATERIAALIN VÄLITTÄMÄ VUOROVAIKUTUS	33
4.1	Affekti ja materiaalisuus	33
4.2	Laululeikki Prinsessa Ruususesta affektiivisuuden esimerkkinä.....	35
4.3	Roolivaatteet muistin välineenä ja muistojen välittäjänä.....	40
5	ROOLIVAATTEET MUSEOSSA	46
5.1	Käyttöesineestä museoesineeksi	46
5.2	Museo muistamisen paikkana ja tulkinnan välineenä	48
5.3	Roolivaatteet aineellisena ja aineettomana perintönä	52
6	JOHTOPÄÄTÖKSET.....	57
7	LOPPUPOHDINTAA	60
	LÄHTEET	61

LIITTEET

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman aiheen taustaa

Vuonna 2018 Lastentarhamuseon kokoelmat karttuivat, kun Helsingin Meilahdessa sijainneesta, vuonna 1953 avatusta Päiväkoti Pihlajasta tarjottiin tulevan remontin tieltä vanhaa esineistöä museoon tallennettavaksi tuleville sukupolville. Muun muassa puulelujen, huonekalujen ja pelien lisäksi tarjolla olivat aktiivisimmillaan 1970–1990-luvuilla laululeikkien yhteydessä käytetyt lasten roolivaatteet. Museon kokoelmista kuitenkin löytyi jo valmiiksi samankaltaisia, joten näiden ottamista osaksi kokoelmaa jäätiin pohtimaan. Lahjoitusehdotuksen toimeenpanijoina ja lahjoituksessa aktiivisessa roolissa olleiden jo eläkkeelle jääneiden lastentarhanopettajan ja päiväkodin johtajan puheissa roolivaatteet nousivat kuitenkin toistuvasti merkitykselliseksi säilyttää. Uudelleen pohdinnan jälkeen vuotta myöhemmin roolivaatteet päätettiin liittää osaksi Lastentarhamuseon Pihlajan kokoelmaa.^{1,2}

Vanhat esineet kiinnostavat minua. Ennen kaikkea ne arkisimmat. Esineet, jotka ovat olleet osa arjen rutiineja. Huomaamattomia, mutta silti merkityksellisiä. Osa yhä aktiivisesti käytössä, osa varjellusti säilytettyinä, käyttämättöminä muttei suinkaan unohdettuina. Niiden ulkoinen olemus voi olla kellastunut, repaleinen tai

¹ Sillanpää ja Gillberg 15.1.2024.

² Tutkielmassa tulee esiintymään rinnakkain käsitteet lastentarha ja päiväkotiki. Käsite lastentarha on ollut Suomessa käytössä vuoteen 1973 asti, jolloin lasten päivähoitoa koskeva laki muutti lastentarha ja seimi nimikkeen yhdeksi kaikille alle kouluikäisille tarkoitetuksi päiväkodiksi (Laki lasten päivähoitosta, 36/1973). Sillä ajoitan tutkielmani aiheen tarkastelun vuodesta 1976 eteenpäin, tulen käyttämään Pihlajan yhteydessä käsitettä päiväkotiki.

lähes käyttämätön, mutta ne sisältävät tietoa, tapoja ja tunteita, jotka heijastavat mennyttä aikaa.

Museologian opintojeni alusta asti oli selvää, että tulevassa maisterintutkielmassa tulisin tarkastelemaan kokoelmia, esineitä ja niiden merkityksiä. Koin aiheen eräänlaisena jatkumona konservoinnin amk-opintojeni lopputyölle vuodelta 2016, jossa tarkastelin naisen 1800-luvun vihkipuvun museoarvoa ja ideaalitilan määrittelyä osana konservointiprosessia. Ideaalitilan tarkastelu sai minut pohtimaan myös sitä, mitä kokoelmiin liitetyillä objekteilla itse asiassa halutaan museossa kertoa, mitä asioita säilyttää, mitä unohtaa.

Lastentarhamuseo on Helsingin Sörnäisissä toimiva Ebeneser-säätiön ylläpitämä museo, joka edustaa suomalaista varhaiskasvatuksen ja lastentarhanopettajan koulutuksen historiaa. Ainoana ammatillisena lastentarhatyön historiaan erikoistuneena museona Suomessa, sen tehtävänä on tallentaa lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historiaa ja nykyhetkeä. Kokoelmien kautta Lastentarhamuseo tuo yleisön saataville erilaisia näkökulmia eri aikojen lapsuuksista lastentarhoissa ja päiväkodeissa.³

Lastentarhamuseo kertoo verkkosivuillaan tarjoavansa mielellään opinnäytetyöaiheita eri alojen opiskelijoille. Museo oli itselleni entuudestaan tuttu kävijän roolissa, ja museon tallennusvastuualueen arkisuus ja samalla tietynlainen marginaalisuus kiehtoivat minua. Lapsuus on lyhyt hetki ihmisen elämässä, ja päiväkotiajat jäävät monille voimakkaasti muistiin ja muistoihin, hyvässä ja pahassa. Päätin siis lähestyä Lastentarhamuseota tutkielmani aiheeraakileen kera. Aika oli otollinen, sillä Päiväkoti Pihlajan remontti olikin ehtinyt muuttua purkusuunnitelmaksi, jonka seurauksesta Pihlajan lähes 70 vuoden toiminta ja yksi osa meilahtelaisuutta oli näin ollen jäämässä historiaan. Lastentarhamuseolla olikin alettu pohtia, mikä merkitys Pihlajan kokoelmalla todella on, mitä roolivaatteet osana kokoelmaa todella kertovat, ja miten ne asettuvat muiden museon kokoelmissa olevien roolivaatteiden rinnalle. Näin sain tarkasteltavakseni tämän 28 roolivaatteen kokonaisuuden ja näistä pohdinnoista olen lähtenyt tutkielmaani rakentamaan.

³ Lastentarhamuseon kokoelmapoliittinen ohjelma vuosille 2024-2026, 2-5.

1.2 Tutkielman esittely ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani käsittelee esineitä ja niiden merkityksiä museossa. Lähtökohtana päiväkotiki Pihlajan lasten roolivaatteiden merkitysten tarkastelulle on toiminut seuraavat kysymykset: mitä merkityksiä päiväkotiki Pihlajan lasten roolivaatteisiin voidaan liittää, ja mistä nämä merkitykset muodostuvat? Kuten kaikki esineet ympärillämme, ovat Pihlajan roolivaatteetkin syntyneet ihmisen idean ja toiminnan seurauksena, ja ovat näin ollen osa materiaalista kulttuuria. Näkökulmani on kuitenkin museologinen.

Museologia (heritologia) on tiede, joka tarkastelee sitä, kuinka yksilö ja yhteisö hahmottaa ja hallitsee ajallista ja alueellista ympäristöään ottamalla haltuunsa menneisyyden ja nykyisyyden todistuskappaleet.⁴

Tässä Jyväskylän yliopiston museologian emeritusprofessori Janne Vilkunan määritelmässä ympäristö pitää sisällään sekä aineellisen että aineettoman (henkisen) ympäristön. Ympäristön haltuunotolla puolestaan viitataan siihen valintaan ja rajaukseen, jota museossa tehdään otettaessa osia todellisuudesta osaksi kulttuurista todellisuutta. Museologia ei näin ollen tarkastele vain museota, vaan pyrkii näkemään sen läpi yhteiskuntaan.⁵ Jyväskylän yliopiston museologian määritelmässä *heritologialla* puolestaan viitataan kroatialaisen museologi Tomislav Šolan vuonna 1982 esittämään termiin, joka pyrkii häivyttämään museologian museokeskeisyyttä ja näkemään sen kokonaisvaltaisena kulttuuri- ja luonnonperintötieteenä.⁶ Hollantilainen museologi Peter van Mensch on puolestaan kirjoittanut, että museologia keskittyy kulttuuritietoon, toisin sanoen kohteen sosiaalisiin merkityksiin.⁷

Museologisen näkökulman lisäksi tutkielmani teoreettista viitekehystä ohjaa materiaalsen kulttuurin tutkimuksen olettamus, ettei esineiden merkitykset ole

⁴ Vilkuna 2000, 9.

⁵ Vilkuna 2000, 9.

⁶ Vilkuna 2008, 54–55.

⁷ "Museology focuses on cultural information, i.e. the social value." Mensch 1992, luku 7.

niissä sisäsyntyisesti, vaan perustuvat tulkintaan ja kokemuksiin esineestä.⁸ Tavoitteenani onkin ollut selvittää miten, koska ja miksi roolivaatteita on käytetty. Sillä roolivaatteet ovat ihmisen valmistamia ja käyttämiä esineitä, ne ovat myös koettuja esineitä. Näin ollen minua kiinnostaa myös, miten roolivaatteet on koettu osana laululeikkejä ja miten roolivaatteet materiaalisina olioina ovat vaikuttaneet kokemukseen ja sitä kautta myös muistoihin ja niiden rakentumiseen. Heritologisen näkökulman tutkielmaani tuokin pyrkimys hahmottaa, miten roolivaatteet koetaan, nähdään ja ymmärretään osana kulttuurista ympäristöä ja sosiaalisia tilanteita, ja *miksi* niiden perintö nähdään arvokkaana säilyttää.

Tutkielmassani tarkastelen Pihlajan roolivaatteiden kulttuuriperintöprosessia. Kulttuuriperintö ei ole esineiden luontainen ominaisuus, vaan se voidaan käsittää prosessina, jossa esineen aineellista ja aineetonta historiaa tulkitaan ja arvoa museotyön kohteena punnitaan nykyisyydestä käsin.

Tutkielmani teoria on rakentunut museologian ja perintötutkimuksen, materiaalsen kulttuurin tutkimuksen ja muistitietotutkimuksen ympärille. Tutkielmani teoreettista viitekehystä ohjaa muun muassa kriittisen perintötutkimuksen pioneeri Laurajane Smithin teos *Uses of heritage* vuodelta 2006. Kirjassaan Smith suhtautuu kulttuuriperinnön aineelliseen ja aineettomaan jaotteluun kriittisesti ja näkee kulttuuriperinnön ensisijaisesti aineettomana; arvoina, merkityksinä ja affekteina, joita esineet, paikat tai kulttuuriset käytänteet symboloivat ja representoivat.⁹ Kriittistä perintötutkimusta edustava Rodney Harrison on myös kirjoittanut, että kulttuuriperintö viittaa enemmänkin vallalla oleviin asenteisiin ja suhteisiin menneisyydestä, kuin itse menneisyydestä peräisin oleviin objekteihin.¹⁰ Smith luonnehtii kulttuuriperintöä prosessiksi, jossa muistaminen luo tapoja ymmärtää nykyisyyttä ja kiinnittyä siihen. Esineet voivat kuitenkin toimia välineinä tässä prosessissa.¹¹ Muisteleminen taas voidaan Smithin mukaan nähdä aktiivisena toimena, jossa menneisyydestä

⁸ Morgan 2012.

⁹ Smith 2006, 56-57.

¹⁰ Harrison 2013, 14.

¹¹ Smith 2006, 44.

neuvotellaan ja sitä uudelleen tulkitaan paitsi nykyisyyden kokemuksista, myös nykyisyyden tarpeista käsin.¹² Kulttuuriperintö ei näin ollen ole pysähtynyttä ja pysyvää, vaan aktiivista tekemistä, ja asioiden uudelleen arvottamista.¹³

Keskeiseksi tarkastelun kohteeksi tutkielmassani nouseekin roolivaatteiden ympärille kietoutuvat kokemukset ja muistot. Tutkielmani aineisto koostuu haastattelusta saadusta muisteluaineistosta, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) vuosina 2011–2012 keräämästä Lastentarha- ja päiväkotimuistot -muistitieto keruun aineistosta, sekä itse päiväkotia Pihlajan lasten roolivaatteista. Pohdin siis myös sitä, mikä merkitys muistoilla on roolivaatteiden kulttuuristen merkitysten ylläpitäjinä ja välittäjinä. Tulen myös viittaamaan Päiväkoti Pihlajan remontista ja purkamisesta kirjoitettuihin uutisiin.

Vaikka tarkasteluni keskiössä ovat roolivaatteiden ympärille kietoutuvat yhteisön (päiväkoti) toiminta (laululeikit) ja yksilön kokemukset, ei tarkoitukseni ole ollut kuitenkaan hylätä roolivaatteiden materiaalisuutta. Roolivaatteet ovat tutkielmani kohde, mutta samalla ne toimivat tapausesimerkkinä tarkastellessani laajemmin sitä, miten esineet vaikuttavat meihin, kokemuksiimme ja muistoihimme, miten esineiden kautta rakennamme käsitystämme itsestämme ja historiastamme ja miten esineet heijastavat menneisyyden tapahtumia ja kokemuksia. Pohtiessani kysymystä, *miten* roolivaatteet on koettu osana laululeikkejä, tulen hyödyntämään affektin käsitettä. Tarkastellessani affektien suhdetta Pihlajan roolivaatteiden merkityksenannon prosesseissa, nojaan sosiaalipsykologi Margaret Wetherellin (2012) näkemykseen affektista kehollisena merkityksenannon prosessina. Tulen viittaamaan affektilla henkilökohtaiseen, mutta kulttuurisesti reflektoituneeseen keholliseen ja aistittuun kokemukseen, joka on yhteydessä niin roolivaatteiden materiaalisuuteen, kuin niiden ympärille kietoutuneisiin diskursseihin. Wetherelliin viitaten, en tee eroa tunteiden ja affektien välillä, vaan pyrin tulkitsemaan muistikertomuksista nousevien kulttuurisesti tunnistettavien tunteiden ja roolivaatteiden synnyttämien kokemusten välisiä suhteita.

¹² Smith 2006, 58 [James Wertsch 2002].

¹³ Smith 2006, 83-84.

Vaikka tavoitteenani on tarkastella Pihlajan roolivaatteiden museoarvoa, pyrkimyksenäni ei ole ollut tuottaa yksiselitteistä vastausta sille, mitä tai mikä Pihlajan roolivaatteiden kulttuuriperintö on. Käyttöympäristöstä irrotettuina, osana Lastentarhamuseon kokoelmaa, Pihlajan roolivaatteet voidaankin nähdä asettuvan alati muuttuvien kulttuuristen tulkintojen alaisiksi. Käymällä dialogia käyttämäni aineiston, siitä tekemieni tulkintojen ja tällä hetkellä kulttuuriperinnöksi tunnistettujen asioiden äärellä asetan tutkielmani myös osaksi laajempaa kulttuuriperintökeskustelua.

Tutkielmani rakentuu seitsemästä pääluvusta, joista luvut kolme ja neljä rakentuvat tekemästani haastattelusta nousseiden teemojen ympärille. Luvussa kolme kysyn: koska, miten ja miksi Pihlajan roolivaatteita on käytetty ja mikä niiden rooli on ollut osana laululeikkejä? Asetan roolivaatteet ajan, paikan ja sosiaalisen toiminnan kolmioon ja pyrin rakentamaan historiakontekstin niiden ympärille. Tässä luvussa hyödynnän myös semiotiikasta tuttua merkin käsitettä. Esitän roolivaatteet kielen tavoin viestejä välittävinä merkkeinä, joiden merkitys on riippuvainen yhteisön sisäisistä toimintatavoista ja yhteisistä käsityksistä. Luvussa neljä keskityn roolivaatteisiin liitettyihin kokemuksiin ja muistoihin ja tarkastelen roolivaatteita niiden materiaalisuudesta käsin. Kysyn: minkälaisia muistoja roolivaatteisiin liitetään ja miten roolivaatteet on koettu osana laululeikkejä? Tarkastelen aineistoni kautta, miten fyysiset esineet vaikuttavat kokemusten rakentumiseen. Tarkastelen myös muistojen ja merkitysten suhdetta. Pohdin, miten yksilön kokemusten voidaan katsoa vaikuttavan Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteiden kulttuuriperintöarvoon ja miten esineet, affektit ja muistot kietoutuvat yhteen. Luvussa viisi keskityn Pihlajan roolivaatteiden tarkasteluun osana Lastentarhamuseon kokoelmaa. Kysyn: miten Pihlajan roolivaatteet asettuvat osaksi Lastentarhamuseon kokoelmaa ja mistä ne museossa kertovat? Pyrin luomaan edellisten lukujen perusteella näkemykseni siitä, mitä merkityksiä Pihlajan roolivaatteet museossa kantavat ja mistä tekijöistä Pihlajan roolivaatteiden museoarvo muodostuu. Lopuksi luvussa kuusi kerään yhteen johtopäätökseni ja luvussa seitsemän käyn vielä loppupohdintaa tutkielmani aiheesta ja tekemistäni tulkinnoista.

Seuraava alaluku 1.3. käsittelee tutkielmani teoreettista viitekehystä ja tutkielmani keskeisimmät käsitteet. Luvussa kaksi käyn läpi tutkielmani metodologiaa, sekä esittelen tarkemmin tutkielmani aineiston.

1.3 Teoreettinen viitekehys

Tutkielmassani pyrin selvittämään, mistä Pihlajan roolivaatteiden *museoarvo*, eli merkitys museo-objekteina muodostuu. Tšekkiläinen museologi Zbynek Zbysav Stránskýn mukaan, kulttuuriperintöprosessissa esineelle annettava museoarvo (*musealia*), irrottaa esineen sen alkuperäisestä ympäristöstä ja asettaa sen museologisen tarkastelun kohteeksi.¹⁴ Museo-objektit eivät olekaan vain esineitä museossa, vaan valittua, luokiteltua ja dokumentoitua fyysistä materiaa, jotka kantavat erilaisia merkityksiä dokumentteina todellisuudesta, josta ne on irrotettu.¹⁵

Museoarvoa voidaankin pitää yhtenä museologian keskeisimpänä käsitteenä. Museoarvo muodostuu suhteessa esineen tietoarvoon, toisin sanoen siihen, kuinka paljon esineeseen on liitetty siihen kietoutuvasta menneisyyden ilmiöstä, ajasta, tapahtumasta tai ihmisestä kertovaa tietoa. Näin ollen museoarvo koostuu sekä esineestä itsestään, että siihen liitettyistä kertomuksista.¹⁶ Nina Robbins onkin todennut kokoelmapoistoja käsittelevässä väitöskirjassaan osuvasti, ettei museoarvo ole esineen sisäinen ominaisuus, vaan museoinstituution sisällä esineen ympärille rakentunut dokumentaarinen todellisuus.¹⁷

Esineiden siirtyminen käyttöesineestä museoesineeksi ei siis ole vain lahjoituksen tulos, vaan monitasoinen ilmiö. Ymmärtääksemme kohteen merkitystä osana kulttuurisia ja sosiaalisia todellisuuksia, on meidän tarkasteltava kohteen suhdetta ympäristöön ja sitä ympäröivään yhteisöön.¹⁸ Ymmärtääkseni Pihlajan roolivaatteiden merkityksiä osana Lastentarhamuseon kokoelmaa, on minun siis tarkasteltava

¹⁴ Mensch 1992, luku 16 [Stránský 1970].

¹⁵ Mensch 1992, luku 12.

¹⁶ Vilkuna 2008, 55.

¹⁷ Robbins 2016, 69.

¹⁸ Mensch 1992, luku 16.

ensin niiden merkitystä osana yhteisöjä ja toimintakulttuuria, josta ne ovat peräisin. Tutkielmani käsittelee myös materiaalista kulttuuria: esineitä, ihmisiä ja niiden välisiä suhteita. Mutta mitä on *materiaalinen kulttuuri* ja miten se liittyy museoon ja museologiaan?

Esineillä on keskeinen asema yhteiskunnassamme. Ne ovat läsnä kaikkialla ihmisen sosiaalista toimintaa, eikä tuntemaamme yhteiskuntaa olisi ilman esineitä. Käytössä esineet toimivatkin paitsi hyödykkeinä ja vaihdon välineinä, ne toimivat myös yhteisön sisäisiä viestejä välittävinä merkkeinä ja symboleina. Leicesterin yliopiston museologian emeritus professori Susan M. Pearce kirjoittaa kirjassaan *Museum, objects, and Collections: A Cultural Study*, että ihmisen sosiaalinen toiminta ja ideat eivät tulisi näkyviksi ilman fyysisiä esineitä, ja toisaalta ilman sosiaalista sisältöä, esineet ovat merkityksettömiä.¹⁹ Näin ollen esineet kantavat mukanaan laajempaa materiaalista kulttuuria sosiaalisine rakenteineen.²⁰

Ihmisen idean ja toiminnan seurauksena valmistettuina ja sosiaalisesti käytettyinä, Pihlajan roolivaatteet voidaan siis sijoittaa osaksi materiaalista kulttuuria. Amerikkalainen antropologi James Deez on määritellyt materiaalsen kulttuurin käsittelevän sen osan fyysisestä maailmasta, jota itse muokkaamme kulttuurisen käyttäytymisemme kautta.²¹ Kun Deetzelle materiaalinen kulttuuri käsittää sekä ihmisen valmistamat esineet, että muokkaamat ympäristöt, Peter van Mensch lisää materiaalsen kulttuurin piiriin myös ihmisen itsensä aktiivisena toimijana ideoineen ja tapoittaneen.²² Näin ollen eivät ainoastaan Pihlajan roolivaatteet aineellisina objekteina, vaan myös laululeikit niiden ympärillä voidaan nähdä osana materiaalista kulttuuria.

Fyysisinä objekteina, Pihlajan roolivaatteet ovat siis aineellista perintöä, mutta ne kantavat mukanaan myös aineetonta perintöä: tapoja, ideoita ja kulttuurisia käsitteitä. Muun muassa materiaalista kulttuuria tutkineen David Morganin mukaan materiaalsen kulttuurin tutkimus olettaa, ettei merkitykset ole esineissä itsessään, vaan

¹⁹ Pearce 1992, 21.

²⁰ Pearce 1992, 5–6.

²¹ Mensch 1992, luku 12 [Deez 1977, 7].

²² Mensch 1992, luku 12.

pikemminkin aktivoituvat niistä. Mutta aivan kuten esineisiin kohdistuva toiminta tai ideat, myös niiden synnyttämät kokemukset ja tunteet kertovat esineen merkityksestä. Merkitysten rakentuminen onkin Morganin mukaan monitasoinen prosessi, jonka muotoutumisessa ihmisellä, objektilla, ympäristöllä, historialla, puheilla, sanoilla ja ideoilla on jokaisella oma roolinsa.²³ Tällöin merkitysten heijastuminen Pihlajan roolivaatteista ei rajaudu ainoastaan niihin kohdistuvaan toimintaan, vaan ulottuu myös niihin liitettyjen kokemusten, affektien ja muistojen kautta rakentuviin symbolisiin merkityksiin.

Museossa esineet typistyvät helposti tapojen, ihmisten tai historiallisten tapahtumien representaatioiksi, menneiden aikojen fragmenteiksi ja menneisyyden todistuskappaleiksi. Morganin mukaan tärkeämpää kuin esineiden tarkastelu ainoastaan niihin kohdistuvan toiminnan ja ideoiden kautta, on kuitenkin tarkastella sitä, miten esineiden avulla rakennamme ja ylläpidämme elämismaailmoja.²⁴

Pohtiessani kysymystä *miksi* Pihlajan roolivaatteet koetaan merkityksellisiksi, lähestyn *affektin* käsitettä. Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää²⁵ kirjoittavat, että kulttuurien tutkimuksessa aineistojen tarkastelua ja tulkintaa ovat pitkään dominoineet kertomukset ja diskurssit, sekä kieli, symbolit ja merkit. Eri affektiteoriat ovat kuitenkin avanneet mahdollisuuden tarkastella myös tunteiden ja emootioiden, sekä ruumiillisten tuntemusten vaikutusta erilaisissa merkitysten annoissa.²⁶

Affektia ilmiönä on luonnehdittu muun muassa epämääräiseksi tunnelmaksi²⁷, ajatusten ja tunteiden ruumiillistumaksi²⁸ ja keholliseksi merkityksen annon prosessiksi²⁹. Yhteistä eri affektin määritelmille kuitenkin on, että se liitetään aistivaan kehoon, tunteisiin ja kokemuksiin.

Esineisiin kohdistuvaa affektitutkimusta on viime vuosina Suomessa tehty muun muassa etnologian tieteenalalla. Eerika Koskinen-Koiviston johtamassa SEN-SOMEMO-nimeä kantaneessa tutkimushankkeessa tutkittiin arjen materiaalisuutta ja

²³ Morgan 2012, 101-102.

²⁴ Morgan 2012, 102.

²⁵ 2020, 7.

²⁶ Rinne, Kajander ja Haanpää 2020, 5.

²⁷ Anderson 2009.

²⁸ Smith 2006, 57.

²⁹ Wetherell 2012.

esinesuhteita kodin piirissä.³⁰ Kirjoittaessani tätä tutkielmaa keväällä 2024, myös Helsingin yliopistossa aloitettiin etnologi Pia Olssonin johtama tutkimushanke, jossa tarkoituksena on tarkastella museoita tunnetun kenttänä. Museoesineiden herättämät tunteet ja affektit voivat avata näkökulman muun muassa siihen, minkälaisia valtasuhteita museoihin tallennetut esineet heijastavat.³¹

Tarkastelemalla laululeikeissä käytettyihin roolivaatteisiin liitettäviä affekteja, tarkoitukseni on ollut lähestyä myös kysymystä siitä, miksi ylipäättään toiset ympärillämme olevista esineistä nousevat toisia merkityksellisemmiksi ja muistetuimmiksi. Samalla Pihlajan roolivaatteiden affektiivisuuden tunnistaminen mahdollistaa tarkastelun sille, miten ne museossa voivat vaikuttaa meihin osana kulttuurisesti rakennettuja todellisuuksia. Tunteiden ja affektien tarkastelu voikin auttaa meitä ymmärtämään sitä, miten kiinnitymme ja sitoudumme menneisyyteen, asioihin, esineisiin, paikkoihin, uskomuksiin ja perinteisiin.³²

Affektin käsitettä hyödyntäen pyrkimyksenäni on esittää Pihlajan roolivaatteet aktiivisina toimijoina, joilla on vaikutus kokemusten rakentumiseen. Tulen siis liittämään affektin käsitteen roolivaatteiden materiaalisuuteen ja kykyyn synnyttää reaktioita, jotka puolestaan heijastuvat kokemuksiin ja niiden kautta merkityksenannon prosesseihin. Yksi näkökulmani Pihlajan roolivaatteiden merkitysten muodostumisen tarkastelulle onkin, että esineiden aineellisuus, aistittavuus ja kosketeltavuus ovat tekijöitä, jotka synnyttävät meissä kokemuksia ja kiinnittävät muistomme esineisiin.

”`Object`, `thing`, `specimen`, `artefact`, `good(s)`, `material culture`”, Susan M. Pearce luettelee englannin kielen vastineita suomen kielen sanalle esine. Vaikka kaikilla näillä sanoilla on hieman erilainen kaiku, viittaavat ne kaikki fyysiseen maailmaan ja ihmisen itsensä arvottamaan materiaaliseen kulttuuriin.³³

Huomaan joutuvani umpikujaan pohtiessani, millä termillä puhua Pihlajan roolivaatteista. Tieteen termipankki määrittää termin *esine* viittaavan mihin tahansa ih-

³⁰ SENSOMEMO-tutkimushankkeen verkkosivu: <<https://www.sensomemo.fi/>>.

³¹ Kokoelmien kosketus: Museot tunnetun kenttänä -hankkeen verkkosivu: <<https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kokoelmien-kosketus-museot-tunnetun-kenttana>>.

³² Wetherell, Smith, Campbell 2018, 2.

³³ Pearce 1992, 4-6.

misen tarkoituksella valmistamaan tai muokkaamaan artefaktiin, ”joka kehystää inhimillisiä käytäntöjä ja välittää sosiaalisia suhteita”.³⁴ Termi tuo kuitenkin helposti mieleen lähinnä kotiemme pienesineet; kipot, kupit ja kynttilänjalat. Se jättää mielestäni paljon tarkennettavaa ja sulkee ulkopuolelleen esimerkiksi tekstiilit, joita tutkielmani kohteena olevat roolivaatteet edustavat. Mutta toisin kuin arjessa käytettävät vaatteet, Pihlajan roolivaatteet eivät kerro kantajansa identiteetistä, ammatista tai uskonnosta. Niiden tarkoitus ei myöskään ole lämmittää ja suojata kehoa, kuten vaatteiden ensisijaisena tarkoituksena voidaan pitää. Siksi olen päätenyt tarkastelemaan roolivaatteita käyttöesineiden kaltaisina, toiminnan välineinä ja kokemuksia ja muistoja kantavina objekteina.

Olen siis päätenyt käyttämään rinnakkain termejä esine ja objekti. Puhuessani *esineistä*, tarkoitan kaikenlaisia ihmisen valmistamia artefakteja niiden materiaalista, koosta, muodosta tai käyttötarkoituksesta riippumatta. Termillä *objekti* viitataan museon kokoelmissa oleviin kulttuurisen tulkinnan kautta nimettyihin ja luokiteltuihin yksiköihin. Kohdistuessani pohdintani suoraan tutkielmani esimerkitapaukseen, puhun Pihlajan roolivaatteista.

Esineiden matkaa käytöstä museoon kulttuurisesti tulkituiksi objekteiksi on tarkasteltu Jyväskylän museologian pro gradu -tutkielmissa aikaisemminkin. Muun muassa tutkielmassaan *Peilikäs peilinä – kainuulaisen peilikäsraanun kulttuurisen arvon määrytyminen* vuodelta 2004 Helena Lonkila on selvittänyt perinnetekstiilin matkaa arkisesta ja yleisestä kodintekstiilistä museo-objektiksi. Suvi Pajunen puolestaan on tarkastellut omassa pro gradussaan vuodelta 2018 museoesineiden merkityksiä *Museums of broken relationships* -näyttelyn museoesineistä kerrottujen tarinoiden kautta. Museoarvoa ja sen muotoutumista on tarkasteltu myös Suomen ensimmäisessä museologian väitöskirjassa, Hannu Valtosen *Tavallisesta Kuriositeetiksi. Kahden Keski-Suomen Ilmailumuseon Messerschmitt Bf 109 –lentokoneen museoarvo* vuodelta 2006.

³⁴ Tieteen termipankin. Selite termille *esine*. Osoitteessa: <<https://tieteentermi-pankki.fi/wiki/Arkeologia:esine>>.

Tutkielmani aihe ei siis ole uusi, mutta museon idean perustana, lähtökohtana ja vaikuttavuuden voimana kokoelmien ja niissä olevien objektien merkitysten tarkastelun voi nähdä olevan aina ajankohtainen ja relevantti. Lastentarhamuseolla oli jo aikaisemmin hyödynnetty haastattelua Pihlajasta lahjoitettujen esineiden tietoarvon keräämisessä. Tutkielmani ja siinä esittämiä näkökulmien toivonkin avaavan paitsi roolivaatteiden merkityksiä, myös lisäävän koko Pihlaja kokoelman arvoa ja merkitystä museotyön kohteena.

Pearce kirjoittaa, että eurooppalainen museo on syntynyt ja kasvanut osana materiaalista kulttuuria ja kapitalistista yhteiskuntaa. Tästä syystä fyysiset objektit ovat olleet perustavanlaatuinen osa museon rakentumista ja toimintaa ja tulevat näin ollen myös aina olemaan.³⁵ Museoiden, esineiden ja kokoelmien voidaankin ajatella muodostavan kulttuurisen kolmion, jossa jokainen omalla sivullaan muodostavat yhdessä kokonaisuuden.³⁶ Kuten esineet, myös niistä muodostuvat kokoelmat ovat kuitenkin aina aikansa tuotoksia. Museoiden kokoelmat eivät kerro vain siitä, mitä kulloinkin on kerätty ja tallennettu, vaan myös siitä, mitä milloinkin on pidetty tärkeänä. Kirjassa *What is a museum?* vuodelta 2010 muun muassa Šola pohtii museota ja sen määritelmää. Šola toteaa, että museo ei ole vain paikka, vaan ennemminkin väline, joka tarjoaa meille mahdollisuuden tarkastella yhdessä sitä, millaisia olemme olleet ja millaisia haluamme tulevaisuudessa olla.³⁷ Näin ollen esineet museossa edustavat pitsi menneisyyden materiaalista kulttuuria, mutta tarjoavat myös mahdollisuuden nykyisyyden ja nykyhetkessä menneiden aikojen synnyttämien tunteiden tarkastelulle. Huomioimalla roolivaatteiden affektiivisuuden ja kulttuuriperinnön alati muuttuvan luonteen, olen pyrkinyt välttämään roolivaatteiden typistämistä vain mykiksi, menneisyyden fragmentiksi ja ehdotan roolivaatteiden elinkaa- ren jatkuvan myös osana Lastentarhamuseon kokoelmaa.

³⁵ Pearce 1992, 3.

³⁶ Pearce 1992, 1.

³⁷ Šola 2010, 107.

2 TUTKIMUSMETODIT

Tässä luvussa käsittelen käyttämiäni tutkimusmetodeja, sekä esittelen tutkielmani aineiston. Koska tutkielmani aineisto perustuu pitkälti muistitietoon, käsittelee tutkielmani myös muistia ja muistamista. Luvussa 2.2 käyn läpi tutkielmani etiikkaa pohtimalla muistin luotettavuutta tiedon lähteenä, sekä kertomalla tarkemmin teemistäni haastattelusta.

2.1 Tutkimusmenetelmät ja -aineistot

Sillä Tutkimukseni kohde on pois käytöstä jäänyttä materiaa, jota tarkastellaan menneisyyden tapahtumista ja kokemuksista käsin, voitaisiin tutkielmani nähdä historiatutkimuksena. Asettamalla roolivaatteet ajan, paikan ja toiminnan kolmioon, olenkin pyrkinyt hahmottamaan niiden ilmenemistä ajan rajaamassa ja ympäristössä ja tilanteessa.³⁸ Olen kuitenkin kiinnostunut myös siitä, mikä roolivaatteisiin ja Päiväkotien Pihlajaan liittyville yksilöille ja yhteisölle näyttäytyy merkityksellisenä tässä ajassa. Täten asetan tutkielmani ensisijaisesti fenomenologis-hermeneuttiseksi tutkimukseksi, jolle keskeisiä ovat juuri kokemuksen, merkityksen ja yhteisöllisyyden käsitteet.³⁹

³⁸ Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola ja Himberg 2009, tutkimusstrategiat / historiatutkimus.

³⁹ Laine 2018, 29.

Merkitykset muodostuvat kokijan suhteesta kohteeseen. Ei siis ainoastaan esine itsessään, vaan myös yksilön aiemmat kokemukset, ympäristöt ja ihmiset esineen ympärillä, sekä ympäröivät käsitykset ja ideat vaikuttavat siihen, miten esine koetaan ja mitä merkityksiä siihen liitetään.⁴⁰ Vaikka kokemukset ovat siis yksilöllisiä, ne syntyvät ympärillämme olevan yhteisön vaikutuspiirissä.⁴¹ Tutkielmani tarkoitus onkin pyrkiä luomaan ymmärrystä ilmiöstä ja tunteista Pihlajan roolivaatteiden ympärillä. Hermeneuttisen ulottuvuuden tutkielmaani tuo aineiston tulkinnan tarve.⁴² Tämä tutkielma ei siis tarjoa mitattua tietoa tai yksiselitteistä vastauksia roolivaatteiden merkityksistä, vaan on käyttämäni aineiston pohjalta tehty yksi tulkinta niistä.

Vaikken näe tutkielmaani varsinaisesti muistitietotutkimuksena, olen kuitenkin hyödyntänyt muistitietotutkimukselle ominaisesti muistia sekä aineistona, sen muodostamisen välineenä, että tarkastelun kohteena.⁴³ Olen kerännyt aineistoni haastatteleamalla kahta Pihlajan entistä työntekijää, jonka lisäksi käytän vertailevana aineistona Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran vuonna 2011–2012 keräämää Lastentarha- ja päiväkotimuistot -muistitietoaineistoa. Tulen tarkastelemaan muistin ja muistojen merkitystä Pihlajan roolivaatteiden merkitysten muodostumisessa. Olen myös kiinnostunut siitä, miten roolivaatteet ja laululeikit muistetaan ja minkälaisia kokemuksia ja tunteita niistä kerrotuista tarinoista voidaan tunnistaa.

Haastattelussa hyödynsin puolistrukturoidun⁴⁴, eli teemahaastattelun menetelmää, joka metodologisesti korostaa haastateltavan tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa.⁴⁵ Haastattelun tavoitteena ei siis ollut kerätä täsmällisiä vastauksia tarkkoihin kysymyksiin, vaan saada haastateltavien oma ääni kuuluviin.

⁴⁰ Morgan 2012.

⁴¹ Laine 2018, 31.

⁴² Laine 2018, 33.

⁴³ Taina Ukkonen kirjoittaa muistitietoa käsittelevässä väitöskirjassaan *Menneisyyden tulkinta kertomalla*, että muistitietoa voidaan käyttää tutkimuksen lähteenä, kohteena tai aineiston muodostuksen apuvälineenä. 2000, 14–15.

⁴⁴ Saaranen-Kauppinen ja Puusniekka 2006, 6.3.2 teemahaastattelu.

⁴⁵ Hirsjärvi ja Hurme 2009, 48.

Tutkielmani aineistoon kuuluu tietysti myös itse Pihlajan roolivaatteet, joiden kokonaisuus muodostuu yhteensä 28 pukineesta. Kokonaisuuteen kuuluu eläinpäähineitä (PI0066, PI0069:1-2, PI0071, PI0072, PI0073:1-2), kansanpuvun omaisia vaatekappaleita kuten hame ja otsanauha (PI0075:1-2), esiliina ja huivi (PI0077:1-2), kaksi liiviä (PI0076:1-2) ja paita (PI0078). Lisäksi on piparkakkua (PI0063:1-2) ja lumiukkoa (PI0068:1-2) esittävät asut, sekä eri kansallisuuksiin ja ammatteihin viittaavia päähineitä ja asusteita, kuten kaksi lapinpuvun päähinettä (PI0065:1-2), hollantilaishattu (PI0079), kaksi posteljoonin laukkaa (PI0067:1-2) sekä leipurin hattu (PI0074). Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu yksittäisiä asusteita, kuten keijun siivet (PI0064), paperinen kukkapanta (PI0070), ranteeseen pujotettava kukkanauha (PI0080) ja valjaita muistuttava kulkusnauha (PI0081). Roolivaatteet on valmistettu pääosin tekstiilistä ompelemalla, mutta osassa on käytetty myös paperia ja rautalankaa. Suurimman osan kokonaisuuteen kuuluvista roolivaatteista valmistus ja aktiivinen käyttö sijoittuvat haastateltavieni työuralle, 1973-vuodesta 2000-luvun alkuun. Vain esiliina ja huivi (PI0077:1-2), sekä piparkakkuessa (PI0063:1) ovat valmistettu ennen haastateltavien Pihlajaan tuloa.

Vaikka lähtökohtanani on ollut lähestyä tutkielmani aihetta mahdollisimman aineistolähtöisesti, en voi väittää, ettei seitsemän vuoden työkokemukseni museotyöstä tekstiilikonservaattorina ja sitä kautta muodostunut käsitykseni kokoelmista ja niiden muodostumisesta vaikuttaisi tulkintoihini myös Pihlajan roolivaatteita tarkastellessa. Myös päiväkotiarhi on ollut osa omaa lapsuuttani ja täten osa myös tähän asti rakentunutta elämismaailmaani. Olen kuitenkin pyrkinyt suhtautumaan aiheeseen ja aineistoon utelijaisuudella ja itselleni uusista näkökulmista käsin tiedostaen esiyymmärrykseni⁴⁶ ja suhtautuen siihen kriittisesti. Teemoittamalla⁴⁷, eli etsimällä aineistosta sen oleellimmat asiat, ja vertaamalla tekemästani haastattelusta saamaani aineistoa ja SKS- muistitietoaineistosta nousseita samankaltaisia teemoja, olen kuitenkin voinut luoda laajempia johtopäätöksiä ja käydä keskustelua aineiston ja teorian välillä.

⁴⁶ Esiyymmärrys ja hermeneuttinen kehä: Laine 2018, 35-40.

⁴⁷ Moilanen ja Räihä 2018, 60 ja Lähdesmäki, Hurme, Koskimaa, Mikkola ja Himberh. 2009. Aineiston analyysimenetelmät / Teemoittelu.

2.2 Tutkimusetiikka

2.2.1 Muisti tiedon lähteenä

Etnologi Pirjo Korkiakangas on kirjoittanut muistojen olevan ikään kuin paikkojen mentaalisia historioita, joiden merkitykset avautuvat kuulijalle vasta kertomusten myötä.⁴⁸ Ajatus muistoista paikkojen mentaalisina historioina sopii mielestäni myös esineisiin. Ulkopuoliselle Pihlajan roolivaatteet voivat näyttäytyä vain roolivaatteina, laululeikeissä käytettyinä välineinä, mutta niiden merkitys muistoesineenä ja tunteisiin vaikuttavina objekteina tulee ymmärretyksi ja näkyväksi vasta niistä kerrottujen tarinoiden myötä.

Taina Ukkosen mukaan:

Käytännössä muistelu on usein puhe- tai vuorovaikutustapahtuma, johon osallistuvat muistelijat pohtivat menneisyyttä yhdessä ja käsittelevät sekä henkilökohtaisia kokemuksiaan ja elämänvaiheitaan että yhteisön yhteisesti koettuja ja historiallisiksi miellettyjä tapahtumia.⁴⁹

Muistelussa ei olekaan näin ollen kyse yksiselitteisen tiedon tuottamisesta, vaan ensisijaisesti menneisyyden mieleen palauttamisesta ja tulkinnasta, sekä uudelleen jäsentämisestä.⁵⁰ Sillä menneisyyteen palaaminen on mahdotonta, muistaminen tapahtuu aina suhteessa nykyisyyteen. Maria Koskijoki kirjoittaaakin muistelun tapahtuvan aina *nykymenneisyydestä* käsin. Nykymenneisyydellä Koskijoki tarkoittaa sitä, miten menneisyys koetaan nykyisyydessä.⁵¹ Muistot rakentuvat siis suhteessa nykyisyyteen. Ne ovatkin ensisijaisesti yksilöllisesti koettua todellisuutta.⁵² Ne eivät

⁴⁸ Korkiakangas 2006, 134.

⁴⁹ Ukkonen 2000, 15.

⁵⁰ Ukkonen 2000, 11.

⁵¹ Koskijoki 1997, 283.

⁵² Korkiakangas 2006, 126.

kerro siitä, mitä todella tapahtui, vaan siitä, mikä on muistelijan oma kokemusperäinen tulkinta menneisyydestä.⁵³

Näin ollen muistia voisi pitää melko epäluotettavana tiedon lähteenä. Kuten tiedämme, muistilla on taipumus muuttaa tapahtumien kulkua tai pyyhkiä mielestämme vähemmän tärkeäksi koetut asiat. Toisinaan muistamme vain sen, mitä haluamme. ”Aika kulta muistot”, kuten sanotaan. Muisti voi myös pettää, jolloin unohdamme kokonaiset tapahtumat tai ajanjaksot. Muistojen luotettavuuden problematiikka onkin siinä, että subjektiivisuudessaan niitä ei voida tarkistaa niin sanotusti toisista lähteistä, eivätkä ne asetu näin ollen yhden totuuden piiriin.⁵⁴

Muisteltaessa menneisyys ja siihen suhtautuminen on kuitenkin moniäänistä. Vaikka muistia voidaan pitää epäluotettavana tiedon lähteenä, muistojen esiin tuomat ristiriidat voidaan kuitenkin tulkita osoittavan, että jotakin merkityksellistä on tapahtunut. Enemmän kuin faktapohjaisena tietona, menneisyyden muistelu onkin neuvottelua, kiistelyä ja sopimista siitä, mitä tapahtui.⁵⁵

Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti muistuttavat toimittamassaan teoksessa *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*, että muistitietoa keräävästä haastattelusta syntyvä aineisto on aina haastattelijan ja muistelijoiden vuorovaikutuksen muovaamaa. Sen lisäksi, että aineistooni on vaikuttanut haastateltavien omat päätökset siitä mitä kertovat ja mitä jättävät kertomatta, olen tietoinen esittämieni kysymysten vaikutuksesta haastattelusta saatuun tietoon.

Lastentarha- ja päiväkotimuistoistoissa⁵⁶ laululeikkeihin roolivaatteinen kohdistuvat muistot ajoittuvat aina 1940-luvulta 1990-luvulle ja muistoja on kirjoitettu sekä hoidettavana olleiden lasten, että hoitajien ja lastentarhanopettajien näkökulmista. Tämä osoittaa, että laululeikit roolivaatteinen ovat olleet tiettyinä aikana laajemmin käytössä ympäri Suomea, eikä rajaudu vain Helsingin alueelle tai Päiväkoti Pihlajaan. Vaikka Lastentarha- ja päiväkoti muistoistoissa kertomukset eivät koh-

⁵³ Korkiakangas 2006, 133.

⁵⁴ Knuutila 2007, 8.

⁵⁵ Knuutila 2007, 7-8.

⁵⁶ SKS, KRA, 2011-2012.

distu juuri päiväkotia Pihlajaan ja Pihlajan roolivaatteisiin, ne kertovat laajemmin lauleikeistä ja roolivaatteiden käytön yleisyydestä osana niitä ja toimii näin mielestäni relevanttina vertailevana aineistona tutkielmassani.

2.2.2 Haastattelu

Tutkielmaani varten haastattelin kahta päiväkotia Pihlajassa uransa tehnyttä entistä työntekijää. Pirjo Rautelin toimi Pihlajassa lastentarhanopettajan vuodesta 1977 eläköitymiseensä asti vuoteen 2012 ja Päivi Salo ensin lastentarhanopettajana vuosina 1976–1988, jonka jälkeen Pihlajan johtajana eläkkeelle siirtymiseen asti vuoteen 2017. Haastateltavilla oli siis vuosikymmenten kokemus ja näkemys Pihlajan vaiheista ja toiminnan muuttumisesta. Haastateltavat valikoituivat Lastentarhamuseon johtajan Taina Sillanpään ehdotuksesta. Rautelin ja Salo olivat toimineet aktiivisessa roolissa roolivaatteiden ja muiden Pihlajasta lahjoitettujen esineiden lahjoitusprosessissa ja olivat myös valmistaneet osan roolivaatteista, joten he olivat itse nähneet ja kokeneet muutoksen roolivaatteiden käytössä vuosikymmenten aikana. Heitä oli myös haastateltu aikaisemmin muuhun Pihlajasta lahjoitettuun esineistöön liittyen. Lastentarhamuseolle ennestään tuttuina, heidän kutsuminen haastatteluun tuntui näin ollen luontevalta.

Haastattelu toteutettiin Lastentarhamuseolla 26.1.2024. Tarkasteltavinamme haastattelu hetkellä meillä oli myös itse Pihlajan roolivaatteet, jotka toimivat hyvin haastattelun tukena ja keskustelujen rikastuttajina. Koin myös, että roolivaatteiden läsnäolo helpotti meitä kaikkia haastattelutilanteeseen asettautumista, rentoutti tilannetta ja ikään kuin kutsui haastateltavat aiheen äärelle.

Taltioin haastattelun äänittämällä, käyttäen henkilökohtaista digitaalista nauhuriani. Haastattelun äänitteen ja litteroinnin tallensin salasanoitulle henkilökohtaiselle tietokoneelleni, sekä salasana suojattuun OneDrive-pilvipalveluun, joissa olen säilyttänyt aineistoa tutkielman valmistamiseen asti. Haastattelu toimi paitsi aineiston keruun välineenä tutkielmaani varten, myös muistitietokeruuna Lastentar-

hamuseolle. Tästä syystä kopio haastattelun tallenteesta on nyt tallennettuna Lastentarhamuseon muistitietoarkistoon, josta se myöhemmin tullaan siirtämään Työväenarkistoon.

Litteroin haastattelun hyödyntäen Microsoft Word -ohjelman litterointityökalua. Käyttämäni suorat lainaukset olen litteroinut sanasta sanaan editoiden, jättäen siis täytesanat, kesken jääneet sanat ja turhat äännähdykset pois. Koin tämän perustason litteroinnin riittävän, sillä koin suurimmalta osin tärkeämmäksi sen, *mitä* haastateltavat sanovat kuin *miten* he sen sanovat. Sivuilla 29–30 haastateltavien keskinäisestä keskustelusta otettuun suoraan lainaukseen olen kuitenkin liittänyt myös huomioni äänensävyistä ja –painoista korostaakseni haastateltavien reaktioita ja keskinäistä vuorovaikutusta.

Vaikka olimme haastateltavien kanssa vaihtaneet jo loppuvuodesta 2023 useita sähköpostiviestejä, ennen haastattelupäivää lähetin heille virallisen tiedotteen haastattelusta (liite 1), jossa kerroin vielä tutkielmani aiheen, haastattelua koskevat teemat, haastattelua ohjaavat kysymykset, sekä aineiston käyttötarkoituksen. Samalla haastateltavat saivat etukäteen luettavakseen henkilötietosuojatiedotteen (liite 2) ja haastattelun suostumuslomakkeen (liite 3).

Tarkoitukseni oli pitää haastattelun avoimena haastateltavien keskinäiselle vapaalle muistelulle ja keskustelulle. Käytin kuitenkin haastattelun runkona ennakoon laatimiani kysymyksiä välttääkseni keskustelun ajautumasta liian kauas tutkielmani kannalta keskeisistä teemoista. Kysymykset olivat:

- Mitä roolivaatteet ovat ja miten niitä käytettiin?
- Mikä merkitys roolivaatteilla oli osana laululeikkejä?
- Miten lapset reagoivat roolivaatteiden käyttöön, miten se teille näyttäytyi?
- Kuka roolivaatteet on valmistanut?
- Kertoisitteko lahjoitusprosessista?

Useimmat näistä kysymyksistä jäivät kuitenkin kokonaan esittämättä, sillä haastateltavien keskinäinen keskustelu ja muistelu veivät luontevasti haastattelua eteenpäin ja siirtyminen temasta toiseen sujui omalla painollaan. Sen sijaan käytin

hyödykseni mahdollisuutta haastattelun aikana mieleeni tulleiden tarkentavien kysymysten esittämiseen.

3 PIHLAJAN ROOLIVAATTEET JA LAULULEIKKIEN PERINNE

Tässä luvussa kuvaan Pihlajan roolivaatteiden käyttöhistoriaa. Tarkastelen roolivaatteita osana laululeikkejä ja päiväkodin arkea. Tarkastelen miten, koska ja miksi roolivaatteita on käytetty, mikä niiden merkitys osana laululeikkejä on ollut ja miksi niiden käyttö on hiipunut.

Lähestyessäni kysymystä, mikä merkitys roolivaatteilla on ollut osana laululeikkejä, tarkastelen roolivaatteita semioottisesti merkkeinä ja symboleina. Kaija Heikkinen ja Tarja Kupiainen kirjoittavat artikkelissaan *Merkilliset merkit: esinekulttuurin semiotiikkaa*, että semiotiikka tutkii ilmiöitä, esineitä ja laajoja kulttuurikokonaisuuksia merkkijärjestelmänä.⁵⁷ Semiotiikka yhdistetään usein kieleen, mutta kuten kieli, myös esineet ja vaatteet voivat toimia kielen tavoin viestin välittäjinä. Jotta esineitä voidaan tutkia semioottisesti, täytyykin ne nähdä kommunikaationa. Heikkisen ja Kupiaisen mukaan pelkkä esineen kokeminen merkinä ei kuitenkaan riitä, vaan vaatii esineen merkin syvempää ymmärrystä ja sen suhdetta toisiin esineisiin ja muuhun niitä ympäröivään kulttuuriseen todellisuuteen.⁵⁸

Tarkastelenkin kuitenkin alkuun Pihlajan roolivaatteiden käyttöhistoriaa ajan, paikan ja sosiaalisen toiminnan kolmiosta käsin. Olen pyrkinyt selvittämään, miten,

⁵⁷ Heikkinen ja Kupiainen 1996, 249.

⁵⁸ Heikkinen ja Kupiainen 1996, 252.

koska ja miksi roolivaatteita on käytetty ja miksi niiden käyttö Pihlajassa hiipui, kunnes loppui kokonaan.

3.1 Lasten leikkiä ja harkittua pedagogiikkaa

Pihlajan roolivaatteita on käytetty leikkivälineinä ohjatuissa laululeikeissä sekä rekvisiittana päiväkodin juhlissa esitysten yhteydessä. Laululeikit olivat Pihlajassa tärkeä osa päivittäistä musiikkituokiota, jossa lauluun kuului ohjattu leikki. Laululeikissä lapsille jaettiin laulun tarinan mukaiset roolit, jolla jokaisella oli oma tehtävänsä laulun tarinan edetessä. Roolivaatteet merkitsivät näitä rooleja. Päivittäinen puolen tunnin lauluhetki pidettiin ennen lounasta ja rutiinista poikettiin vain harvoin. Laulamaan ja leikkimään kokoonnuttiin päiväkodin yhteiseen laulusaliin joko yksi ryhmä kerrallaan tai muutama ryhmä yhdessä.⁵⁹

Roolivaatteiden osuus laululeikissä oli keskeinen. Haastateltavien mukaan niiden kautta muun muassa havainnollistettiin laulun kautta käsiteltäviä asioita ja innostettiin lapsia mukaan leikkiin. Laululeikit roolivaatteineen olikin yleisesti ottaen pidetty aktiviteetti lasten keskuudessa ja vain harvoin joku lapsista kieltäytyi pukeutumasta tai osallistumasta. Roolivaatteilla nähtiin olevan myös vaikutus lasten käyttäytymiseen. Ne paitsi ruokkivat mielikuvitusta, myös auttoivat vilkkaimpia lapsia keskittymään:

Päivi: Oli semmoisia vilpettejä jotka ei tahtonut paikallaan pysyä. Kun niille annettiin tuolta joku päähine leikkiin, niin ne keskitty siihen huomattavasti helpommin, että sitten niistä tuli se rooli ja unohtui se levottomuus. Että sillai ne rauhoitti lasta myös ja innosti siihen tekemiseen.⁶⁰

Arempia ja ujompia lapsia roolivaatteet puolestaan rohkaisi ja innosti mukaan leikkiin:

⁵⁹ Haastattelu 26.1.2024.

⁶⁰ Haastattelu 26.1.2024.

Päivi: Mut kyl niille aroillekin se just kun ne oli vähän niinku toisessa roolissa, ne ei olleet enää niitä pieniä ja arkoja Liisoja ja Pekkoja vaan ne olikin joku pupu niin siit tuli ihan eri lailla sitä voimaa esiintyä.⁶¹

Pihlajan roolivaatteet ovat päiväkodin opettajien itse valmistamia. Valmiita malleja tai tarkempia ohjeita roolivaatteille ei siis ollut, vaan roolit valittiin kussakin laulussa esiintyvien hahmojen mukaan, joihin sitten ommeltiin ja askarreltiin sopivat puvut, päähineet tai asusteet.⁶² Jokainen roolivaate on siis valmistettu juuri tiettyä laululeikkiä ja tiettyä roolia varten. Pihlajan kokoelmassa ja Lastentarhamuseon kokoelmissa olevissa muissa lasten roolivaatteissa voidaan kuitenkin nähdä yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi torven kuvalla varustettuja posteljoonin laukkuja löytyy Pihlajan kokoelman lisäksi myös Vallilaakson kokoelmasta (V0419), kansallispuvun omaisia liivejä Pääskylän kokoelmasta (P0550 ja P0551), kanapähine Parkkarilan kokoelmasta (PA0089) ja erilaisia kukkapantoja ja päähineitä Ebeneser-kokoelmasta (E0744, E0745) ja Vallilaakson kokoelmasta (V0414). Lisäksi Kumpulan kokoelmasta löytyy lapin päähine (KU004).⁶³ Tästä voitaisiinkin päätellä, että samoja aiheita olisi käsitelty ja samankaltaisia roolivaatteita käytetty laululeikkien yhteydessä useissa päiväkodeissa ympäri Suomen.

KUVA 1 Pahvinen posteljoonin laukku Pihlajan kokoelmasta (PI0067:2) Kuva: Eliisa Jäntti, Lastentarhamuseo.

⁶¹ Haastattelu 26.1.2024.

⁶² Haastattelu 26.1.2024.

⁶³ Lastentarhamuseon kokoelmien esinetiedot.

KUVA 2 Kaksi posteljoonin laukku Vallilaakson kokoelmasta (V0419). Kuva: Eliisa Jäntti, Lastentarhamuseo.

Pihlajan roolivaatteiden valmistus ja aktiivinen käyttö ajoittuvat pääosin 1970-luvulta 2000-luvun alkuun. Marjatta Finnen teoksessa *Palikat, poikakärryt ja paperkukaseppel* tarkastellaan haastatteluaineistoon perustuen lastentarhojen leikkikulttuuria ja leikkivälineitä 1920-luvulta 1960-luvulle. Finnen mukaan lauluilla ja laululeikeillä on aina ollut keskeinen rooli suomalaisissa lastentarhoissa. Kirjassa mainitaan myös laululeikit ja roolivaatteet.⁶⁴ Roolivaatteiden ja rekvisiitan käyttö laululeikkien yhteydessä onkin ollut yleistä. 1900-luvun alkupuoliskolla rekvisiittaa on ollut vielä vähän, mutta 1960-luvulle tultaessa ne lisääntyivät, saaden leikin muistuttamaan jopa kuvaelmaa.⁶⁵

Kuten päiväkotit Pihlajassa, myös muualla laululeikit ovat olleet osa jokapäiväistä päiväkotiarkea ja roolivaatteiden käyttö osana niitä on ollut runsasta ja aktiivista. Laululeikit ovat myös olleet pidettyjä ja muistettuja, kuten seuraava 1950-luvulle sijoittuva muistikertomus osoittaa:

Parasta oli kuitenkin laulusali, jossa lauloimme ja leikimme päivittäin. Siellä oli samanlaiset sisäkäin työnnettävät penkit kuin vielä nykyäänkin päiväkodeissa. Laululeikit olivat kuin pienoiskuvaelmia rekvisiittoineen. [- -] Oli pukuja keijuille, lumihiihtäille, enkeleille, tontuille, emännille ja isännille, erilaisille eläimille, siipiä, päähineitä, tarpeista mitä erilaisimpiin laululeikkeihin.⁶⁶

Toisaalta laululeikkejä roolivaatteineen on käytetty vielä 1980- ja 1990-luvuillakin, kuten seuraavasta hoitajan kirjoittamasta muistosta käy ilmi:

Viikon kruunasi talon yhteinen sadunomainen lauluhetki kitaran säestyksellä, jolloin kaappien kätköistä loihdittiin esille puput, Faraon kissat, intiaanit, keijukaiset, peikot, prinssit, prinsessat, noidat, pienet työtön tylleröiset ja suuret metsän sienet.⁶⁷

Myös seuraava lastentarhanopettajan muisto sijoittuu aina vuodesta 1969 vuoteen 1998 asti:

⁶⁴ Finne 1992, 109–110.

⁶⁵ Finne 1992, 77–78.

⁶⁶ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot 2012, 446.

⁶⁷ SKS KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot 2012, 212.

Laulu- ja leikkihetkiä oli joka päivä. Opettajat suunnittelivat ja juonsivat vuoroviikoin. Laulu- ja leikkihetkeen kuului yhteislaulua, sormileikkejä, loruja, pieniä kisailuja ja roolileikkejä kuten Jänis istuu maassa. Roolivaatteita käytettiin joka leikissä, ainakin päähineitä. Laulu- ja leikkihetkellä lapset rohkaistuivat ja oppivat esiintymään, kaunis käytös sisäistettiin siinä leikin lomassa. Laulut ja leikit valittiin usein keskusaiheen ja vuodenajan mukaan.⁶⁸

Laululeikit rekvisiittoineen olivat lapsille ennen kaikkea leikkiä, mutta ne ovat olleet myös keskeinen osa lastentarhojen toimintakulttuuria ja varhaiskasvatuksen pedagogiikkaa. Päiväkoti Pihlajassa laululeikkien kautta oli tutustuttu muun muassa vuodenvuorokiertoon, juhlapyyhiin ja perinteisiin, sekä eri kansallisuuksiin ja kulttuureihin. Roolivaatteet toimivatkin käsiteltäviä asioita havainnollistavina elementteinä.⁶⁹ Esimerkiksi eri kansallisuuksiin viittaavat Pihlajan roolivaatteista kaksi lapinpuvun päähinettä (PI0065:1-2) sekä hollantilaishattu (PI0079).

Laululeikkien voidaan katsoa levinneen Suomeen aktiivisuuspedagogi Friedrich Fröbelin (1782–1857) kasvatusaatteen mukana. Fröbelin mukaan erilaiset liikuntaleikit laulujen ja runojen säestyksellä nähtiin ruumista ja ruumiinjäseniä edistävinä toimintamenetelminä.⁷⁰ Fröbelin pedagoginen kuva- ja lorukirja *Mutter- und Koselieder (Äiti- ja lapsilauluja)* vuodelta 1826 sisälsi runoja, laulelmia, liikunta- ja sormileikkejä. Melodiat kirjan 50 lauluun ja runoon sävelsi Robert Kohl. Kirjalla oli keskeinen asema lastentarhojen toiminnassa, jonka lisäksi sitä hyödynnettiin myös oppikirjana lastentarhanopettajaopinnoissa. Myös Suomen lastentarhanopettajakoulutuksessa kirja oli yhtenä keskeisimpinä oppikirjana aina 1960-luvulle saakka.⁷¹ Tästä syystä Fröbelin ajatuksista muotoutuneiden laululeikkien voidaan tulkita heijastelleen päiväkotiarjessa vielä 1900-2000 -lukujen taitteessa.

Jo 1900-luvun alussa helsinkiläisen Ebeneser-kodin lastentarhassa laululeikit kuuluivat johdettuihin leikkeihin, joissa mukana käytettiin roolivaatteita ja rekvisiittia.⁷² Myös lastentarhanopettajakoulutusta ensimmäisenä Suomessa antaneen Ebeneser-kodin opettajaseminaarin toimintakertomuksissa vuosilta 1930–1976 laululeikit

⁶⁸ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot 2012, 151.

⁶⁹ Haastattelu 26.1.2024.

⁷⁰ Salminen ja Salminen 1986, 23.

⁷¹ Hänninen ja Valli 1986, 34.

⁷² Hänninen ja Valli 1986, 98.

on kirjattu osaksi liikuntakasvatuksen opintoja.⁷³ Vuonna 1977 lastentarhaseminaarin muuttuessa lastentarhanopettajaopistoksi laululeikit siirtyivät osaksi musiikki- ja musiikkiliikunnan opintokokonaisuutta.⁷⁴

Airi Heikkinen ja Sinikka Rautakivi kirjoittavat *Esikouluikäisten ohjaus* -nimisessä oppaassa, että musiikkiin liittyvät liikunta- ja roolileikit kehittävät eläytymiskykyä, rytmitajua, motoriikkaa ja liikunnallista ilmaisukykyä.⁷⁵ Sosiaalihuollituksen *Iloiset toimintatuokiot* -nimisessä julkaisussa vuodelta 1975 puolestaan laululeikeistä puhutaan oppimisleikkeinä, joiden tarkoituksena on lapsen itseluottamuksen, yhteistyökyvyn, käsitteenmuodostuksen, muistin ja huomiokyvyn kehittäminen.⁷⁶

Näkemyks laululeikeistä on siis vaihdellut eri vuosikymmeninä. Haastateltavien mukaan laululeikit ja roolivaatteiden käyttö osana niitä hiipui Päiväkoti Pihlajassa 1990-luvun aikana ja 2000-luvulle siirryttäessä roolivaatteiden käyttö oli hyvin vähäistä. Syynä nähtiin paitsi ryhmäkokojen suureneminen, joka hankaloitti roolivaatteiden käyttöä, mutta myös yleisten päiväkodin sisäisten käytänteiden ja tarpeiden, sekä lastentarhanopettajakoulutuksen sisällön ja kasvatusaatteiden muuttuminen.⁷⁷

Vaikka roolivaatteiden käyttö laululeikkien yhteydessä vähitellen väheni ja hiipui, ei laulaminen ja leikkiminen Pihlajassa loppunut, vaan ne muuttivat vain muotoaan. Laululeikit roolivaatteineen vaihtuivat yksittäisiin loruihin ja lauluihin, joita otettiin mukaan pitkin päivää sopivissa tilanteissa. Roolivaatteita ei kuitenkaan hävitetty, eikä niille keksitty uutta käyttöä. Ne jäivät omalle tutulle paikalleen laulusalin ”roolivaatekaappiin”.⁷⁸

⁷³ Ebeneserkodin toimintakertomukset 1930–1976.

⁷⁴ Toimintakertomus Helsingin lastentarhanopettajaopisto lukuvuosi 1977–78. 1. Toimintavuosi.

⁷⁵ Heikkinen ja Rautakivi 1972, 129.

⁷⁶ Iloiset toimintatuokiot 1975, 18–19.

⁷⁷ Haastattelu 26.1.2024.

⁷⁸ Haastateltavat kertoivat, että roolivaatteita säilytettiin laulusalissa olevassa komerossa, jota kutsuttiin roolivaatekaapiksi. Haastattelu 26.1.2024.

3.2 Vaate merkinä ja symbolina

Vaikka roolivaatteita oli paljon ja erilaisia ja niitä käytettiin usein, liittyi niiden käyttöön omat sääntönsä ja rajoituksensa. Ne eivät esimerkiksi saaneet viedä liikaa huomiota pois itse yhteisestä leikistä. Siksi olikin tärkeää, että roolivaatteet otettiin mukaan laululeikkiin vasta kun laulu ja leikki oli ensin opeteltu hyvin. Roolivaatteita ei myöskään annettu lasten käyttöön vapaaseen leikkiin, vaan ne otettiin esiin ainoastaan laululeikkien yhteydessä.⁷⁹

Kaija Heikkisen ja Tarja Kupiaisen mukaan vaatteet voivat olla luonteeltaan arki-, juhla-, seremonia- ja rituaalivaatteita.⁸⁰ Vaikka Pihlajan roolivaatteita ei voida verrata rituaalivaatteeseen, liittyy niiden käyttöön mielestäni jotain rituaalimaista. Roolivaatteita keräännyttiin käyttämään tiettyyn paikkaan (laulusaliin), tiettyä tarkoitusta varten (laululeikit) ja tiettyä aikana päivästä (aamupäivä). Käyttökertojen välissä, roolivaatteita on säilytetty erikseen niille tarkoitettussa paikassa. Niitä ei myöskään ole käytetty miten sattuu, vaan tietyt roolivaatteet oli tarkoitettu tiettyihin leikkeihin ja tiettyihin rooleihin.

Pihlajan roolivaatteiden kokonaisuuteen kuuluu muutamia tavallisten vaatekappaleiden näköisiä roolivaatteita (kuvat 3, 4 ja 5).

KUVA 3 Paita, roolivaate (PI0078). Kuva: Eliisa Jäntti, Lastentarhamuseo.

KUVA 4 Liivi, roolivaate (PI0076). Kuva: Eliisa Jäntti, Lastentarhamuseo.

⁷⁹ Haastattelu 26.1.2024.

⁸⁰ Heikkinen ja Kupiainen 1996, 257.

Susan M. Pearce on kirjoittanut, että esineet ovat merkityksettömiä ilman niihin kohdistuvaa sosiaalista sisältöä ja toisaalta, sosiaaliset ideamme eivät tulisi näkyviksi ilman fyysisiä esineitä.⁸¹ Heikkinen ja Kupiainen kirjoittavat että aivan kuten sanat osana yhteisesti ymmärrettävää kieltä, myös esineet osana sosiaalisia käytänteitä ovat merkkejä jostakin.⁸² Kuten käyttöesineiden, myös vaatteiden merkitykset ovat yhteydessä niiden käyttäjään ja kulttuuriseen ympäristöön. Esineen tai vaateen käyttö vaikuttaa siis siihen, miten se ymmärretään ja minkälaisia arvoja sille annetaan.⁸³ Näin ollen myös roolivaatteiden merkitysten voidaan katsoa olevan yhteydessä niiden käyttötarkoitukseen ja -ympäristöön.

Yllä olevista kuvista (3, 4 ja 5) voimme tunnistaa, että kyseessä on ihmisen kehon päälle puettavia, jokaisen tunnistettavia vaatekappaleita: paita, liivi ja hame. Vaatteiden koosta voimme taas päätellä niiden kuuluvan lapselle. Jos vaatekappaleita tarkasteleva henkilö tuntee pukuhistoriaa ja kansanperinteitä, voi hän tunnistaa ainakin liivissä kansallispuvun ominaisia piirteitä. Myös paita ja hame voisivat kuulua kansallispuvun omaiseen asuun. Pelkästään vaatteita katsomalla, niiden merkitys osana päiväkodin toimintaa ja Lastentarhamuseon kokoelmaa jää kuitenkin epäselväksi.

Osana sosiaalisia käytänteitä, esineitä voidaan tarkastella kielen tavoin viestejä välittävinä merkkeinä ja symboleina. Heikkisen ja Kupiaisen⁸⁴ mukaan pukeutumisen kautta ihminen ilmaisee suhdettaan ympäristöönsä. Myös vaatteiden voidaan näin ollen tulkita viestivän esimerkiksi kuulumisesta johonkin yleisesti tunnistettavaan ryhmään. Roolivaatteina vaatteet eivät kuitenkaan kerro niinkään kantajasta itsestään, vaan enemmänkin roolista ja toiminnasta johon roolivaatteella viitataan. Aivan kuten poliisi tai lääkäri pukee yllensä työtakin ainoastaan ryhtyessään töihin,

⁸¹ Pearce 1992, 21.

⁸² Heikkinen ja Kupiainen 1996, 254.

⁸³ Heikkinen ja Kupiainen 1996, 257.

⁸⁴ 1996, 258.

ottaessaan poliisin tai lääkärin ”roolin”, myös roolivaatteisiin pukeuduttiin vain laululeikkien aikana ja tiettyjä rooleja varten. Voidakseen käyttää ja tunnistaa roolivaatteiden kantamaa viestiä, tulee henkilön tuntea niiden käyttötarkoitus ja -merkitys. Vaatteet alkavatkin toimia merkkeinä vasta, kun ne otetaan osaksi merkkijärjestelmää, jota jokin ryhmä tai osa ihmisistä osaa tulkita.⁸⁵

Kuten käytössä, myös museossa samankaltaiset esineet voivat kuitenkin merkitä ja symboloida eri asioita. Vaikka kaikki museon kokoelmissa olevat tuolit olisi luokiteltu saman termin *tuoli* alle, voi niiden kulttuurinen merkitys olla eri riippuen niiden kontekstista aikaan, paikkaan, tapahtumiin, yhteisöön, ideologioihin, kokemuksiin, tulkintoihin....

Pearce⁸⁶ kirjoittaa, että merkkeinä (sign), esineet edustavat olennaista osaa kokonaisuudessa johon se on liitetty, ja symbolina (symbol) esine voidaan asettaa yhteen elementtien kanssa, joihin sillä ei ole luontaista suhdetta. Liivejä (PI0076:1-2) ja hametta otsanauhoineen (PI0075:1-2) on käytetty roolivaatteina muun muassa Kalliolle kukkulalle -esityksessä päiväkotia Pihlajan kevätjuhlassa vuosina 1983 ja 1985.⁸⁷ Olennaisena osana kokonaisuutta, hame ja liivi ovat merkinä laululeikeistä ja tarkemmin Kalliolle kukkulalle- lauluun liittyvästä laululeikeistä. Roolivaatteiden symboliset merkitykset eivät puolestaan ilmene niiden käyttöhistorian tapahtumia tarkastelemalla, vaan välittyvät niistä kerrottujen kokemusten ja muistojen kautta.

Osana päiväkodin arkea ja sosiaalisia käytänteitä roolivaatteilla voidaan siis huomata olleen tarkka merkitys roolileikkejä ohjaavina merkkeinä. Niiden symbolinen merkitys on puolestaan riippuvainen kulttuurisesta tulkinnasta ja on näin ollen paitsi muuttuva, myös lisääntyvä. Ennen kuin siirryn tarkastelemaan roolivaatteisiin ja niihin kietoutuneisiin laululeikkeihin liitettyjä kokemuksia, tarkastelen vielä lyhyesti Pihlajan toiminnan vaihteita.

⁸⁵ Koskennurmi-Sivonen 2012, 30.

⁸⁶ 1992, 27.

⁸⁷ Lastentarhamuseon kokoelmien esinetiedot, liivit PI0076:1-2 ja hame ja otsanauha PI0075:1-2.

3.3 Päiväkoti Pihlajan toimintaa vuodesta 1953 tähän päivään

Pihlajan lastentarhan toiminta alkoi syksyllä 1953. Rakennuksen suunnitellusta vastasi arkkitehtitoimisto Aili & Niilo Pulkka ja julkisivultaan rakennus edustaa 1940-luvulta suosittua pelkistettyä tyyliä. Monimuotoinen rakennus muodostuu L-kirjaimen muotoisesta päiväkotisiivestä ja korkeammasta asuinsiivestä. Rakennus oli siis suunniteltu sekä hoitolaitos, että asuin käyttöön. Rakennus sijaitsee arkkitehtonisesti arvokkaalla rakennushistoriallisesti suojellulla asuinalueella Helsingin Meilahden kaupunginosassa osoitteessa Pihlajatie 32.⁸⁸

Ensimmäisenä toimintavuotenaan Pihlajan lastentarhassa oli lapsia 105. Henkilökuntaan kuului neljä opettajaa, yksi apulainen, kaksi harjoittelijaa, keittäjä ja keittiöapulainen. Vastaanottavasta tunnelmasta ja lämpimästä ilmapiiristä kertoo maininta vuoden 1953 toimintakertomuksessa, jonka mukaan jokaisen lapsen kotiin oli henkilökohtaisesti käyty ilmoittamassa pääsystä lastentarhaan.⁸⁹

Ennen vuotta 1973 voimaan tullutta lasten päivähoitoa koskevaa lakia⁹⁰, käsite lastentarha piti sisällään 3–6 -vuotiaiden päivähoidon. Alle kolmivuotiaiden hoitoryhmistä on puolestaan käytetty nimitystä seimi. Lasten päivähoitoa koskevan lain myötä lastentarha ja seimi nimikkeistä luovuttiin ja kaikille alle kouluikäisille tarkoitettu kunnallinen päivähoito siirtyi päiväkotinimikkeeseen alle.⁹¹ Näin ollen myös Pihlajan nimitys muuttui vuonna 1973 lastentarhasta päiväkodiksi.

Vuoden 1973 toimintakertomuksessa on maininta 14.11 järjestetystä Pihlajan 20-vuotisjuhlasta. Paikalla oli paitsi sen hetkisiä hoitolapsia perheineen, myös entisiä hoitolapsia ja heidän vanhempiaan, kaikkina 102 osallistujaa. Juhlia ja tapahtumia pidettiin tuona vuonna muitakin. Perinteisten kevät- ja joulujuhlien lisäksi oli avoimien ovien päivä lasten vanhemmille. Kahvia oli tarjottu 60:lle vanhemmalle.⁹²

⁸⁸ Finna.fi. Osoitteessa: < <https://www.finna.fi/Record/hkm.8F2659C5-BD4E-4685-8A0B-729607928789?sid=4773837083&imgid=2%20>>.

⁸⁹ Pihlajan lastentarhan toimintakertomus, 29.12.1953.

⁹⁰ Laki lasten päivähoidosta, 36/1973. Osoitteessa: < <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730036#Lidm46111192098032>>.

⁹¹ Hänninen ja Valli 1986, 196.

⁹² Päiväkoti Pihlajan toimintakertomus, 29.12.1973.

Myös haastateltavanani olleet Päivi ja Pirjo muistelivat näitä aina kymmen vuosittain pidettyjä juhlia. Tällöin ”museovitriiniksi” nimettyyn lasikaappiin asetettiin esille vanhoja leluja, pelejä ja askarteluja juhluvieraille nähtäväksi, ja esitykset koostuivat muun muassa ryhmissä harjoitelluista laululeikeistä.⁹³ 60-vuotis juhlissa 29.10.2013 esille asetettu näyttely puolestaan kantoi nimeä: ”vuosikymmenet varhaiskasvatusta”.⁹⁴

Pihlajan tilat peruskorjattiin ensimmäisen kerran vuonna 1995. Vuonna 2018 tiedossa oli laajoista sisäilmaongelmista johtuva uusi ja tarpeellinen remontti, joka viime vuosien aikana on kuitenkin muuttunut purkusuunnitelmaksi. Päiväkoti Pihlaja on toiminut elokuusta 2023 lähtien uusissa tiloissa Allergiatalossa, osoitteessa Paciuksenkatu 19⁹⁵, mutta lopullista päätöstä Pihlajatie 32:n kohtalosta ei ole vielä tehty.

Tietämättömyys päiväkodin tulevaisuudesta on kuohuttanut alueen asukkaita, mutta aihe on saanut näkyvyyttä myös valtakunnallisissa uutismedioissa asti. Helsingin Sanomat uutisoivat aiheesta 13.1.2023, kun meilahtelaiset vanhemmat nousivat vastustamaan Pihlajan alkuperäisten tilojen purkamista ja toiminnan siirtymistä muualle koskevia päätöksiä. Uutisen mukaan vastakkain ovatkin nyt Helsingin kaupungin hankeyksikkö ja alueen asukkaat, jotka näkevät Pihlajaa tällä hetkellä koskevien suunnitelmien korostavan lähinnä jättipäiväkoti -ajattelua ja paikallisten toiveiden, tarpeiden, alueen kulttuurisen arvon, sekä Pihlajatie 32:n erinomaisen sijainnin vähättelyä.⁹⁶ Aiheen ympärille onkin paikallisten toimesta perustetusta Pelastetaan Pihlaja -ryhmä, jonka nimissä Helsingin kaupungille on laadittu korjausrakentamisen ammattilaisen kanssa kannanottoja ja toiveita päiväkodin säilyttämisestä vanhalla paikallaan peruskorjauksen, tai vaikka sitten uudisrakennuksen turvin.⁹⁷

Päiväkoti Pihlajalla voidaan todeta olleen vakiintunut asema ja pitkät perinteet osana Meilahden aluetta ja kyläyhteisöä. Tekemästäni haastattelusta kävi ilmi, että

⁹³ Haastattelu 26.1.2024.

⁹⁴ Julkinen kutsu päiväkotia Pihlajan 60-vuotis juhliin. Osoitteessa: < <https://kaupungin-osat.fi/meilahti/paivakoti-pihlaja-60-vuotta/> >.

⁹⁵ Päiväkoti Pihlajan yhteystiedot. Helsingin kaupunki. Osoitteessa: < <https://www.hel.fi/fi/kasvatus-ja-koulutus/paivakoti-pihlaja> >.

⁹⁶ Hovi-Horkan 2023.

⁹⁷ Jompero-Lahokoski 2024.

useat alueen vanhemmista olivat itse aikoinaan käyneet Pihlajan ja toivat myöhemmin omat lapsensa samaan tuttuun hoitopaikkaan. Pihlajan maine turvallisena, viihtyisänä ja hyvän yhteishengen omaavana hoitopaikkana oli kiirinyt muihinkin kaupunginosiin. Lapsia oli tuotu muun muassa yli 10 kilometrin päästä Pihlajaan hoitoon. Osaksi vanhempien työpaikan läheisen sijainnin, mutta myös Pihlajan hyvän maineen takia.⁹⁸

Vuosijuhlat ja toiminnan historiaa esittelevät näyttelyt osoittavat, että Pihlajan toiminnan aikana rakentuneita perinteitä ja historiaa on haluttu vaalia ja säilyttää. Myös paikallisten aktiivisuus päiväkodin säilymisestä alkuperäisellä paikallaan ja asiasta käyty julkinen keskustelu osoittaa, että Pihlajalla on väliä.

⁹⁸ Haastattelu 26.1.2024.

4 MATERIAALIN VÄLITTÄMÄ VUOROVAIKUTUS

Tarkastelin edellisessä luvussa Pihlajan roolivaatteita tiettyyn sosiaaliseen toimintaan ja aikaan sidottuina objekteina. Asetin roolivaatteet välineiksi osaksi laululeikkejä ja ehdotin niiden tarkastelua rooleja merkitsevinä semioottisina merkkeinä.

Tässä luvussa tarkastelen roolivaatteita vuorovaikutteisina esineinä. Pohdin ensin yleisesti, miten esineiden materiaalisuus vaikuttaa meihin ja kokemuksiimme, minkä jälkeen tarkastelen, miten roolivaatteet on koettu osana laululeikkejä ja millä tavoin kokemukset näyttäytyvät laululeikkeihin kohdistuvissa muistikertomuksissa. Pyrin myös luoman näkemyksen siitä, miten kokemukset ja muistot roolivaatteista ovat muodostuneet ja miten ne voivat heijastua roolivaatteista vielä vuosikymmentenkin jälkeen.

4.1 Affekti ja materiaalisuus

Edellisten kappaleiden perusteella on helppo ajatella, että ihmisellä on valta esineisiin ja niiden merkityksiin. Ja onhan meillä! Ovathan fyysiset esineet ihmisten ideoiden ja toiminnan tuloksia. Esineitä ei siis olisi, jos emme valmistaisi, käyttäisi ja merkityksellistäisi niitä. Mutta esineillä itsessään on kuitenkin vaikutus meihin ja kokemuksiimme. Kuten luvussa 3.1 totean, on roolivaatteilla ollut keskeinen tehtävä osana laululeikkejä. Ne ovat toimineet pedagogisina työkaluina ohjaten lapsia leikin

aikana. Ne ovat kiinnittäneet lapset rooleihin ja houkutelleet heittäytymään mielikuvituksen maailmaan, minkä lisäksi niillä on nähty olevan lapsia rauhoittava ja rohkaiseva vaikutus.

Sosiaali antropologi Sandra H. Dudley kirjoittaa toimittamassaan kirjassa *Museum objects. Experiencing the property of Things*, että esineiden aistittavien ja aineellisten ominaisuuksien takia niillä on kyky laukaista meissä erityisiä aistikokemuksia.⁹⁹ Kaikessa konkreettisuudessaan ja aistittavuudessaan esineillä on siis voima saada meidät reagoimaan. Vaikutimme nähdessämme jotain kaunista ja taidokkaasti tehtyä tai tunnemme itsevarmuutta pukiessamme tietyt vaatteet yllemme. Aivan kuten roolivaate, joka kehon ylle puettuna muuttuu osaksi kantajaansa. Roolivaatteet ovat näkyneet ja tuntuneet, mutta ne ovat tuoneet myös itsevarmuutta, luoneet mielikuvia ja ruokkineet mielikuvitusta.

Dudleyn mukaan esineen todelliset materiaaliset ominaisuudet ovat perusta sille mitä esine on ja miten se koetaan. Jo materian tuntu, paino, muoto ja väri kertovat esineestä itsestään. Ennen kuin luomme kulttuuriin tai historiaan sidotun käsityksen esineestä, voimme kokea perustavanlaatuisia fyysisiä ja tunteenomaisia reaktioita esinettä kohtaan.¹⁰⁰ Konkreettisuus, aineellisuus ja aistittavuus tekevät esineistä myös affektiivisia.

Kävin loppuvuodesta 2023 Lastentarhamuseolla kuvatakseni roolivaatteet ensimmäisiksi muistiinpanoikseni niistä. Eläinpäähineet, keijun siivet ja lumiukon asu näyttäytyivät uskomattoman suloisina. Myös kekseliäisyys, jolla asut oli tehty, kiinnitti huomioni. Polyesterivanua, rautalankaa ja kreppipaperia. Kaikki asut taidokkaasti ja todella huolella tehty. Sain vaikutelman, että joku on nähnyt vaivaa ja käyttänyt mielikuvitusta. Samalla mieleeni muistui oma päiväkotiaikani 1990-luvun alusta. Mieleeni tulvi lauluja, jotka yhdistin roolivaatteisiin. Aivan kuin olisin tunnistanut osan roolivaatteista omasta lapsuudestani, vaikken ollut edes aivan varma leikittiinkö päiväkodissani laululeikkejä laisinkaan.

⁹⁹ Dudley 2012, 6.

¹⁰⁰ Dudley 2012, 7.

Affektin voi ymmärtää koettuna vaikutuksena tai ympärillämme vaikuttavina prosesseina, jotka saavat meissä aikaan jotakin.¹⁰¹ Affektia on tarkasteltu myös epä-määräisenä tunnelmana¹⁰², jossa kerronnalliset ja tunnistettavat elementit yhdistyvät ei sanallistettaviin ja tunnistettaviin elementteihin. Affekti on ”se jokin”, joka jää roikkumaan sanallistettavuuden rajoille.¹⁰³

Sanallistettavuuden ulkopuolelle jäävänä, kehollisena reaktiona, affekti kuulostaa kuitenkin lähes mahdottomalta tarkastella, saati tunnistaa kirjallisesta aineistosta. Sosiaalipsykologi Margaret Wetherellin mukaan ruumiilliset affektit ja sanallistettavina olevat tunteet kietoutuvat kuitenkin yhteen.¹⁰⁴ Hän myös esittää, että affektit ovat erottamattomasti yhteydessä merkitysten luomiseen, semiotikkaan ja diskursseihin.¹⁰⁵ Olen siis päättänyt yrittää. Seuraavassa kappaleessa tarkastelen Lastentarha- ja päiväkotimuistojen¹⁰⁶ kautta tarkemmin, miten roolivaatteiden fyysisuus ja aineellisuus kietoutuvat osaksi laululeikkeihin liitettyjä kokemuksia ja muistoja.

4.2 Laululeikki Prinsessa Ruususesta affektiivisuuden esimerkkinä

Lastentarha- ja päiväkotimuistoissa¹⁰⁷ muistelluimmaksi laululeikiksi nousee Prinsessa Ruusunen, joka myös haastateltavanani olleille Päiville ja Pirjolle näyttäytyi yhtenä pidetyimmistä leikeistä niin lasten kuin opettajienkin keskuudessa. Prinsessa Ruusunen -leikin suosion voisi tulkita perustuvan muun muassa siinä käytettyyn rekvisiittaan ja roolien runsauteen. Leikin yhteydessä Lastentarha- ja päiväkotimuistoissa nousevat muun muassa kruunut, vaatteet, kaariportit ja linnanmuuriköynnökset.¹⁰⁸ Suosituimmat laululeikit sisälsivät myös havitelluimmat roolit ja roolivaatteet. Suosituimmat roolit aiheuttivat tietysti myös odotuksia ja pettymyksiä:

¹⁰¹ Kajander, Koskinen-Koivisto 2021, 352.

¹⁰² Anderson 2009.

¹⁰³ Anderson 2009, 78.

¹⁰⁴ Wetherell 2012, 39.

¹⁰⁵ Wetherell 2012, 20.

¹⁰⁶ SKS, KRA 2011-2012.

¹⁰⁷ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012.

¹⁰⁸ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 218.

Suosituin laululeikki oli Prinsessa Ruusunen, siinä kun käytettiin oikein rekvisiittaakin. Prinsillä oli puuhevonen, noita sai harteilleen mustan ja prinsessa punaisen huivin sekä kaiken lisäksi pahvikruunun. En koskaan saanut oikeaa roolia laululeikeissä ja se harmitti. Prinsessan osaa havitteli joka tyttö, vaikka hän vain istuisi piirin keskellä silmät kiinni, noita seisoi takana kädet prinsessan pään yläpuolella, sormet koukussa harittaen. Me muut pyörimme piirissä ympärillä ja laulaessamme `linnan muurit kohoaa` nostimme ensin kädet ylös ja sitten nousimme varpaillemme. Jos joku muurista yritti kävellä tavallisin askelin, se huomattiin ja linnan muurit pantiin kohoamaan uudelleen laulun tahtiin – joskus monta kertaa. [- -] Prinssi puikkelehti meidän muurinmähkälaitten välissä muutamia kertoja ja ajoi sitten noidan piiristä ja rupesi tanssiin Ruususen kanssa käsikäin. Me muutkin hyppelimme sitten pareittain.¹⁰⁹

Margaret Wetherellin mukaan affekti muodostuu suhteessa yksilöön ja hänen kontekstiinsa. Ne ovat kokemuksena yksilöllisiä, mutta kulttuurisesti rakentuneita.¹¹⁰ Myös Ben Andersonin mukaan affektiiviset kokemukset esiintyvät ennen subjektiivisuuden muodostumista ja sen aikana, inhimillisen ja ei-inhimillisen materiaalisuuden ja subjekti-objekti -välisen eron välissä.¹¹¹ Näin ollen affektia ei voi tarkastella esineiden, paikkojen tai asioiden ominaisuutena, vaan vuorovaikutuksessa ympäröivään aineelliseen ja aineettomaan maailmaan rakentuvana kuviona, joka on suhteessa sekä kulttuurisiin diskursseihin että kokijan henkilökohtaiseen historiaan.

Yllä olevassa kertomuksessa tapahtumat ja ympäristö, roolivaatteet ja koettu pettymykseksi tulkitsemani tunne kietoutuvat yhteen. Wetherellin mukaan affektissa onkin kyse sekä järjestä, että tunteista. Affektisessa kuviossa kehon reaktiot, tunteet ja ajatukset yhdistyvät kulttuurisiin kertomuksiin, sosiaalisiin suhteisiin ja kokijan henkilökohtaiseen historiaan.¹¹² Yksilöllisesti koettuna, affektin voi näin ollen kuitenkin nähdä kulttuurisesti rakentuneena.

Kertomuksesta ei käy ilmi, minkä roolin kertoja olisi toivonut saavansa. Prinsessan, prinssin vai ehkä noidan roolin? Roolien ja roolivaatteiden ympärille voi kuitenkin ajatella ehkä liittyneen odotusta ja jännitystä: *jos vaikka tällä kertaa olisi minun vuoroni.*

¹⁰⁹ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 077.

¹¹⁰ Wetherell 2012, 4.

¹¹¹ Andersson 2009, 78.

¹¹² Wetherell 2012, 13-14.

Vaikka prinsessan roolissa istuttiin vain silmät kiinni, on se kertojan mukaan ollut leikin suosituin ja havitelluin rooli. Voisiko roolin suosio olla siis kruunussa? Muistelija kirjoittaa, miten prinsessa sai punaisen huivin ”sekä kaiken lisäksi pahvikruunun”. Se ei ole vain pahvikruunu, vaan *kaiken lisäksi* pahvikruunu. Kruunu on viimeinen silaus, kirsikka kakun päällä, joka merkitsee *oikeaa roolia*. Kruunu muuttaa leikkijän prinsessaksi.

Kertomuksen perusteella voi olettaa, että muistelija on kuitenkin päässyt mukaan leikkiin: ”me muutkin hyppelimme sitten pareittain”¹¹³. Mutta olisiko leikki roolivaatteineen jäänyt muistelijalle niin hyvin mieleen, jos roolijako olisi ollut hänelle yhdentekevää? Wetherell tarkoittaa affektilla kehollista merkityksenannon prosessia.¹¹⁴ Roolivaatteiden aistittavuus, niiden ympärille kietoutuvat kulttuuriset narratiivit, sekä kirjoittajan omat toiveet ja odotukset rakentuvat kuvioksi, jossa järki, tunteet ja kehon reaktiot kietoutuvat yhteen. Odotus, jännitys ja toive *oikeasta roolista* kiinnittyy roolivaatteisiin, jolloin niiden voidaan ajatella muuttuvan itse leikkiä merkityksellisemmiksi.

Toisille kaikista suosituimpaan rooliin päätyminen ei kuitenkaan ollut mieluisen kokemus, kuten seuraavasta kertomuksesta käy ilmi:

Tarhavuoden loppupuolella valittiin yhteisiin lauluhetkiin ne, jotka eivät vielä olleet päässeet leikkien pääosaan, prinsessaksi ja prinssiksi. Jouduin näin valokeilaan vastahakoisena prinsessana yhtä onnettoman ja ujon prinssin kanssa. Prinsessa Ruusunen kaikasi kun kruunujen kuminauhojen kiristäessä yritimme johtaa kulkuetta. Perässämme tirskuivat reippaat mansikat ja mustikat sinisissä ja punaisissa kreppipaperihatuissaan, sujuvin askelkuvioin.¹¹⁵

Etnologi Maja Povrzanović Frykman kirjoittaa, että kaikki materiaaliseen kulttuuriin liittyvä on aina kehollista, jolloin kokemusten tarkastelun keskiöön nousee ympäristön aistiminen kehoillamme.¹¹⁶ Yksilön ja objektin välinen vuorovaikutus

¹¹³ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 077.

¹¹⁴ Wetherell 2012, 4.

¹¹⁵ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 492.

¹¹⁶ Povrzanović Frykman 2016, 83.

vaikuttaa siis kokemuksiimme, mutta voi synnyttää myös kehollista muistamista. Tämä kehollinen muistaminen muodostaa affektiivisen suhteen esineeseen.¹¹⁷

Tulkitsen yllä olevassa tarinassa¹¹⁸ kirjoittajan epämukavan olon, tilanteessa, johon hän on joutunut tahtomattaan, välittyvän lukijalle pahvikruunun kiristävässä kuminauhassa ja tirs kuvissa lapsissa.

On mahdotonta sanoa, tunsiko kirjoittaja kruunun kiristävän kuminauhan kaulallaan tarinaa kirjoittaessaan, mutta ainakin tunne siitä on jäänyt hänen muistiinsa. ”Perässämme tirskuivat reippaat mansikat ja mustikat sinisissä ja punaisissa kreppipaperihatuissaan”¹¹⁹. Kohdistuiko tirs kunta muistelijaan vai itse tilanteeseen? Muistiin ei ole ainoastaan jäänyt pelkkä tilanne, vaan myös kehollisesti koettu ja aistittu materia ja ympäristö, jotka korostavat tilanteen epämukavuutta.

Affektiivisena materiana, esineet siis toimivat paitsi kehollisten kokemusten synnyttäjänä, myös kehollisten muistojen herättäjinä.

[-] Toinen liittyy lauluun Pieni tytön tylleröinen. En koskaan saanut olla sinipiika. Kun kuulen laulun, minua vieläkin liikuttaa, etten saanut olla kevyt ja kaunis, vaan jokin ruskea sieni [-]¹²⁰

Tässä kertomuksessa kokemukseen liittyvän pettymyksen muistaminen puolestaan nostattaa kertojassa yhä voimakkaan kehollisen reaktion. Roolin, jonka kertoja olisi toivonut saavansa, on täytynyt merkitä hänelle paljon, sillä sen muistelu nostattaa hänessä yhä liikituksen tunteen. Aivan kuten prinsessa Ruususen kruunu, joka muuttaa ihmislapsen sadun prinsessaksi, jokin rooliasu tai -tunnus olisi voinut muuttaa leikkijän kevyeksi ja kauniiksi sinipiiksi. Sen sijaan muistelija joutuu tyytymään sienien rooliin, jonka tympeyttä tulkitsen ruskean värin korostavan.

Pearcen mukaan esine tulee näkyväksi vain, jos se saa merkityksensä jonkun ollessa vuorovaikutuksessa sen kanssa.¹²¹ Myös Dudleyn mukaan kokemus esineestä

¹¹⁷ Povrzanović Frykman 2016, 83 [Maria Tumarkin 2013].

¹¹⁸ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 492.

¹¹⁹ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012, 492.

¹²⁰ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot 2012, 927.

¹²¹ ”the objects only exist if it is ”made meaningful” through somebody reacting with it” Pearce 1992, 220.

määrittelee osaltaan sen merkityksen: esine on siis sekä tulkinnan, että kokemuksen kohde.¹²² Edellisessä muistossa¹²³ kohtaaminen esineen kanssa kohdistuu ruskeaan sieneen. Kokemus toivotusta roolista puolestaan jää mielikuvien varaan. Vaikka kirjoitus hetkellä laukeava kehollinen reaktio, ”liikutuksen tunne”, heijastaa lapsena koettua pettymystä, aktivoituu se koko tapahtumaa ja siihen liittyvää materiaa muistellessa.

Esineet siis synnyttävät kehollisia kokemuksia, mutta esineisiin keholliset kokemuksemme ja muistomme myös kiinnittyvät. Näin ollen esineiden kautta affektiiviset kokemukset voivat aktivoitua kerronnan tilanteessa. Menneisyyden kokemusten affektiivinen voima on siis kerääntyneenä esineisiin, toisin sanoen niitä koskeviin muistoihin.¹²⁴ Esineiden laukaisemat ruumiilliset muistot paljastavatkin sen, kuinka tiukasti olemme kietoutuneina meitä ympäröivään aineelliseen maailmaan.¹²⁵

Affektin voi myös ajatella olevan tilannetta hallitseva tai häiritsevä, tai asian tai esineen ympärillä leijuva ilmapiiri tai tunnelma. SKS-muistitietoaineistosta nousi kertomus myös päiväkotiti Pihlajasta. Kirjoittaja kertoo vierailleen Pihlajatie 32:ssa muutama vuosi ennen kirjoitushetkeä. Vierailu oli nostanut lämpimiä muistoja tästä ”leikkikoulusta” vuosilta 1959–61. ”Tunnelma oli kuin olisin astunut pyhään paikkaan Tuonelan virran tuolle puolen kaukana katalasta maailmasta”, kirjoittaja kuvailee käyntiään päiväkotiti Pihlajassa.¹²⁶

Ben Anderson kuvaa affektiivisen tunnelman tai ilmapiirin sekoittuvan kerronnallisista ja merkitsevistä, ei-kerronnallisista ja ei-merkitsevistä elementeistä. Ne kuuluvat kollektiivisiin tilanteisiin, mutta ovat intensiivisesti henkilökohtaisesti koettuja.¹²⁷ Pihlajaa muistelevalla kirjoittajalla on selvästi ollut lämmin suhde hoitopaikkaan, jonka voi ajatella rakentuneen esimerkiksi hänen suhteestaan paitsi ympäristöön, myös hoitajiin ja muihin lapsiin. Kertomuksesta voi tulkita Pihlajan olleen

¹²² Dudley 2012, 6.

¹²³ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot 2012, 927.

¹²⁴ Povrzanović Frykman 2016, 100.

¹²⁵ Povrzanović Frykman 2016, 99.

¹²⁶ SKS, KRA, Lastentarha- ja päiväkotimuistot, 2012,304–305.

¹²⁷ Anderson 2009, 80.

turvallinen paikka, joka vuosikymmentenkin jälkeenkin kietoo kirjoittajan lapsuusvuosien taikapiiriin. Pihlajan yllä leijuva tunnelma on yhdessä rakennettu, mutta henkilökohtaisesti koettu.

Käymieni esimerkkien perusteella voidaan todeta, että voimakkaana kehollisena ja aistittuna reaktiona, affektin voi todeta saavan meidät reagoimaan ja toimimaan. Järisyttävänä kokemuksena, tai kehossa vuosikymmentenkin jälkeen tuntuvana muistona affektissa on voima, joka saa meidät asettamaan toiset asiat toisia merkityksellisemmiksi ja muistetuimmiksi. Jenni Rinne ja Pia Olson toteavat kaupungin merkityksellistämistä käsittelevässä artikkelissa, että affektien kulttuurinen suhde muotoutuu vasta, kun affektiivista kokemusta reflektoidaan ja se nimetään.¹²⁸ Wetherellin mukaansa affektiivisista kuvioista tulee toiston kautta kulttuurista toimintaa. Tällöin juuri affektiiviset käytännöt ja toiminnat luovat merkityksiä ja uusintavat niitä.¹²⁹

4.3 Roolivaatteet muistin välineenä ja muistojen välittäjänä

Esineillä on kyky tuoda menneisyys näkyväksi nykyhetkessä.¹³⁰ Vanhat esineet kertova meille: *tällaistakin on joskus ollut*. Niiden kautta menneisyys ikään kuin konkretisoituu. Samalla esineet myös muistuttavat meitä menneistä ajoista, paikoista ja henkilöistä. Esineet ovat ikään kuin menneitä elämyksiä, joiden käsinkosketeltavia muistutuksia ja välittäjiä ne ovat.¹³¹ Esineisiin liitetyt muistot ja tunteet pitävät menneisyyden läsnäolevana nykyisyydessä.¹³²

Palaan vielä kerran Prinsessa Ruususeen. Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteisiin kuuluva ranteeseen pujotettava paperinen kukkanauha (kuva 6) herätti haastatteluhetkellä haikeutta ja nostalgiaa kaikuvan keskustelun:

¹²⁸ Rinne ja Olson 2020, 311.

¹²⁹ Wetherell 2012, 14.

¹³⁰ Pearce 1992, 249.

¹³¹ Koskijoki 1997, 276.

¹³² Koskijoki 1997, 277 [Belk 1988].

Pirjo: Mutta tosta Prinsessa Ruususesta vielä niin tota leikkiikö ne sitä vielä? Kun siihen kuuluis aivan ihanat niinkun nää kaaret. Päivi: Mutta se kaari on nyt kuule roskiksessa [pahoittelevaan sävyyn]. Pirjo: Täh [yllättyneenä, lähes huudahtaen] Päivi: No tietenki kun se oli siellä kellarissa. Ei sitä voinu säilyttää [pahoittelevaan sävyyn]. Pirjo: Ruusut oli laitettu siihen, tehty paperista silkkipaperiruusut ja pojilla oli samettiviitat ja prinsessa ruususella oli sitten semmoinen hieno mekko, tyllimekko ja kruunu päässä. Ja sit niil oli kaikilla ruusut roikku ranteista kun muurit ko-hoaa. Se oli aivan ihana leikki.¹³³

KUVA 6 Ranteeseen pujotettavaa kukkanauhaa (PI0080). Kuva: Eliisa Jäntti, Lastentarhamuseo

Käytön myötä esineet muuttuvat hauraiksi, mutta samalla niistä tulee affektien kohteita ja lähteitä.¹³⁴ Menneisyyden haurastuneet esineet saavat meidät kokemaan häivähdyksen mennyttä aikaa. Tämä affektiivinen kokemus, aistittu outo tunnelma heijastuu esineestä, vaikka itse muistelu kohdistuisi tapahtumaan, aikaan tai paikkaan, josta esine meitä muistuttaa. Esine toimii näin ikään kuin ikkunana menneisyyteen synnyttäen kehollisia reaktioita ja tunteita. Kiinnitämme muistomme esineeseen ja vuorovaikutteisessa suhteessa meihin, esine saa meidät reagoimaan. Vanhat esineet ovatkin sekä materiaalisia jäännöksiä, että muistojen paikkoja, mutta samalla ne ovat myös ”tunnepaikkoja”, kuten Maja Povrzanović Frykman¹³⁵ kirjoittaa.

Nostalgian voi nähdä käytäntönä, joka affektiivisessä kuviossa merkityksellistää muistelijoiden elämää ja ympäristöä. Nostalgia ei olekaan esineen tai paikan ominaisuus, vaan syntyy muistelijan ja nostalgian kohteen vuorovaikutuksessa.¹³⁶ Haas-

¹³³ Haastattelu 26.1.2024.

¹³⁴ Frykman ja Povrzanovic-Frykman 2016, 24.

¹³⁵ 2016, 90.

¹³⁶ Rinne ja Olsson 2020, 321–322.

tatteluhetkellä nostalgista muistelua roolivaatteiden äärellä heräsi laululeikkien lisäksi myös päiväkotia Pihlajaa ja siellä vietettyjä työvuosia kohtaan. Nostalginen muistelu korostui muun muassa lausahduksissa kuten: ”kyl se oli rikasta se elämä silloin”, ”vitsi meillä oli hauskaa” ja ”aika kultaa muistot että meillä ei ollut mitään muuta kuin hauskaa”¹³⁷.

Pirjo Korkiakangas kuvaa nostalgiaa sentimentaaliseksi muistamisen tavaksi, jossa kaivataan muisteltuun menneeseen aikaan. Nostalgisen muistelun voi herättää tulevaisuuteen liittyvä uhka tai merkitykselliseksi koettuun asiaan liittyvä epävarmuus, joka saa menneisyyden näyttäytymään erityisen valoisana.¹³⁸ Voisikin ajatella, että laululeikkien hiipuminen teki roolivaatteista nostalgian ja muistojen kohteita. Niihin liitetyt jaetut ja henkilökohtaiset muistot ja oman elämän kietoutuminen osaksi niitä, saavat roolivaatteet näyttäytymään haastateltaville erityisen merkityksellisinä. Myös tiedon Pihlajan mahdollisesta lopullisesta sulkemisesta voi tulkita *tulevaisuuteen liittyvänä uhkana*, joka on nostanut esiin Pihlajan merkityksen osana meilahtelaisten arkea ja koko alueen historiaa. Haastateltavien mukaan Pihlajatie 32:ssa päiväkodin on koettu sijaitsevan hyvien kuluyhteyksien varrella. Vierestä aukeava vehreä Helsingin Keskuspuisto mahdollisti helppoja retkikohteita, sekä suojaa päiväkodin ympärille. Lisäksi iso piha tarjosi lapsille hyvin leikkitilaa. Sijainti on ollut siis hyvä, ja ”parempi” kuin tarjolla olevat uudet. Päiväkodin, koulun ja kirkon on myös koettu muodostaneen turvallisen yhteisön, jossa kaikki tuntevat toisensa. Miten käy yhteisön, kun yksi osa tästä kolmiosta häviää?

Kysyessäni haastateltavilta, heräsikö tieto Pihlajan mahdollisesta lakkauttamisesta ja rakennuksen purkamisesta jotain ajatuksia tai tunteita, oli vastaus yksimielinen. Pirjosta tieto oli tuntunut ”pahalta”, Päiviä tieto ”kouraisi”.¹³⁹ Haastateltavat pohtivatkin haikeaan sävyyn sitä, miten hyvä ja toimiva päiväkotiympäristö pihoi- neen ja tiloineen on nyt mennyttä. Helsingin Uutisissa 13.2.2024 Päiväkotia Pihlajan alkuperäistä sijaintia puolestaan kuvataan ”paraatipaikaksi”. Nyt tällä paraatipaikalla seisoo ”aavepäiväkotia”, jonka purkutuomiota odotetaan pettynein, järkyttynein

¹³⁷ Haastattelu 26.1.2024.

¹³⁸ Korkiakangas 2006, 135.

¹³⁹ Haastattelu 26.1.2024.

ja surullisin tunnelmin.¹⁴⁰ Yhden aikakauden päätyminen synnyttää paitsi haikeutta, myös epävarmuutta tulevasta. Yhdessä koettu huoli, pettymys, suuttumus ja epävarmuus Pihlajan kohtalosta tuo ihmiset yhteen ja vahvistaa Pihlajaan liitettyjä merkityksiä. Samalla Pihlajan merkitys yksilöille ja yhteisölle korostuu.

Ymmärtääksemme ajan ja paikan suhdetta, meidän täytyy inhimillistää se, asettaa aika ja paikka osaksi oman elämämme tarinaa. Nostalgia onkin yksi tapa rakentaa tätä ajan ja paikan yhteyttä.¹⁴¹ Oli nostalgisen kaipuun kohteena menneisyys tai menneisyyttä edustava esine tai paikka, kaipuu itsessään on tärkeämpää kuin sen kohde.¹⁴² Nostalgisoidessamme *vanhoja hyviä aikoja*, kyse ei siis ole niinkään toiveesta palata vanhaan, vaan enemmänkin pyrkimyksestä ymmärtää ajan kulkua ja itseämme osana sitä.

Koska esineet ovat läsnä arkielämässämme lähes jatkuvasti, ne ovat myös keskeinen osa muistojamme. Muistamisen voisikin todeta tapahtuvan ”esineiden maailmassa” (*world of things*). Ollessamme vanhan tutun esineen äärellä, muistamme paitsi itse esineen, miltä se näytti ja mitä sille tapahtui, mutta myös suhteemme siihen ja tapahtumiin sen ympärillä.¹⁴³ Pihlajan roolivaatteet palauttivat haastateltavien mieleen myös roolivaatteiden valmistukseen liittyviä muistoja. Mieleen muistui muun muassa äidin ompelukone, jolla piparkakkupäähineitä (PI0063:2) ja kansallispuvun hameita ja otsanauhoja (PI0075:1) oli ommeltu. Erityisen ompelukoneesta teki siitä saatava sik-sakkia muistuttava koristeommel, jota haluttiin hyödyntää piparkakkupäähineiden koristelussa. Se kun imitoi täydellisesti sokerimassakoristelua.¹⁴⁴ Ilman malleja ja ohjeita, kekseliäisyys ja läheltä haalitut välineet olivatkin olleet tärkeitä apuvälineitä roolivaatteita valmistettaessa.

Siinä missä esineellä on museossa historiallista arvoa menneiden aikojen todistuskappaleina, ne toimivat samalla myös muistoesineinä. Museoissa nähtävillä olevat esineet voivat herättää muistoja yksilöllisesti koetuista todellisuuksista, mutta sa-

¹⁴⁰ Jompero-Lahokoski 2024.

¹⁴¹ Korkiakangas 2006,135–136.

¹⁴² Koskijoki 1997, 284.

¹⁴³ Radley, 1990, 48, 57.

¹⁴⁴ Rautalin, 2024. Haastattelu 26.1.2024.

malla ne edustavat yhteisesti jaettuja muistoja ja ymmärrystä eri aikojen menneisyyksistä. Kollektiivisesta muistista on käytetty myös nimitystä *sosiaalinen todellisuus*, joka välittyy ja säilyy ryhmien tietoisten toimien tai erityisten yhteiskunnallisten instituutioiden kautta.¹⁴⁵ Museot ovat esimerkki yhdestä yhteiskunnallisesta instituutiosta, jolla on voima, valta ja vastuu kollektiivisen muistin säilyttäjänä, sekä kansallisten identiteettien rakentajana. Toisin kuin tutkitut ja todistetut historian kertomukset, muistaminen on yksilöllistä. Kollektiivisena ja jaettuna muistamisella on kuitenkin erityinen tunteisiin vetoava voima. Tämä muistin ja muistamisen tunne muuttuu erityisen voimakkaaksi, kun se kiinnittyy johonkin konkreettiseen, kuten esineeseen tai paikkaan. Muistellun asian konkreettisena representaationa esine puolestaan voimistaa tätä muistamisen tunnetta.¹⁴⁶ Eivät kuitenkaan esineet itsessään, vaan myös tapa, jolla esineet on totuttu esittämään ja näkemään, sekä kertomukset, joita niiden ympärille on totuttu yhdistämään, rakentavat ja vahvistavat tätä sosiaalista muistamista, yhteistä menneisyyden kollektiivista kertomusta.¹⁴⁷ Esineiden siirtäminen kontekstista toiseen ei aina olekaan sattumanvaraista vaan toisinaan harkittua ja tarkoitettua.¹⁴⁸

Vanhoihin esineisiin liittyy myös ajan, käsitysten ja aatteiden muuttumisen mukanaan tuomaa sensitiivisyyttä. Haastateltavat¹⁴⁹ pohtivat muun muassa laululeikeissä käytettyjä intiaanipäähineitä¹⁵⁰, joita ei varmaan nykyään enää saisi käyttää. Toisaalta Pihlajan kokoelmaan kuuluvien lapinpuvun päähineiden (PI0065:1-2) todettiin asettuvan samankaltaisen sensitiivisyyden rajalle. Vaikka aikanaan tarkoitus on ollut hyvä, nykyään toisen kansallisuuden edustajaksi pukeutuminen ja esittäminen nähdään enemmissä määrin epäkorrektina.

Lastentarhamuseossa Pihlajan roolivaatteet kertovat sekä Pihlajan, laululeikkien, että niiden ympärille kietoutuvien yksilöiden tarinaa. Mutta kuten voimme to-

¹⁴⁵ Korkiakangas 2006, 127.

¹⁴⁶ Smith 2006, 60.

¹⁴⁷ Radley 1990, 52 [Kavanagh 1989].

¹⁴⁸ Radley 1990, 52.

¹⁴⁹ Haastattelu 24.1.2024.

¹⁵⁰ Intiaanipäähineitä ei ole otettu osaksi Pihlajan kokoelmassa.

deta, ovat roolivaatteiden ympärille kietoutuneet muistot moninaiset. Vaikka haastataville laululeikit ja roolivaatteet olivat näyttäneet ensisijaisesti pidettyinä, nousee Lastentarha- ja päiväkotimuistoissa niiden ympärille myös muunlaisia tunteita ja kokemuksia: pettymystä, epämukavuutta, jopa katkeruutta. Muistojen moniäänisyys osoittaa kuitenkin sen, että jotain muistettavaa ja merkityksellistä on tapahtunut.¹⁵¹

¹⁵¹ Knuutila 2007, 7-8.

5 ROOLIVAATTEET MUSEOSSA

Olen nyt tarkastellut Pihlajan roolivaatteiden käyttöä, niiden suhdetta varhaiskasvatuksen historiaan, niihin liitettyjen muistojen rakentumista ja kokemusten vaikutusta merkitysten rakentumiseen. Olen keskittynyt tarkastelemaan roolivaatteiden suhdetta yksilöön, yhteisöön ja ympäristöön, pyrkien luomaan tietopohjaa siitä, mistä Pihlajan roolivaatteet osana Lastentarhamuseon kokoelmaa kertovat. Tässä viimeisessä tutkielmani raporttia käsittelevässä luvussa tarkastelen, mistä tekijöistä Pihlajan roolivaatteiden museoarvo muodostuu ja miten ne asettuvat osaksi kokoelmaan muiden Pihlajasta lahjoitettujen esineiden ja samankaltaisten laululeikeissä käytettyjen roolivaatteiden rinnalle. Ennen museoarvon ja merkitysten tarkastelua, käyn kuitenkin ensin lyhyesti läpi edellisiin kappaleisiin viitaten Pihlajan roolivaatteiden elinkaarta, jonka jälkeen tarkastelen vielä museota muistamisen ja menneisyyden uudelleen tulkinnan paikkana.

5.1 Käyttöesineestä museoesineeksi

Esineillä voidaan tunnistaa olevan elinkaari ja sosiaalinen elämä. Esineet syntyvät ihmisen idean ja toiminnan seurauksena. Ne palvelevat aikansa niille annettussa tehtävässä hyödyttäen, ilahduttaen ja ärsyttäen omistajaansa, kunnes niillä ei nähdä enää olevan arvoa tai merkitystä käyttöesineenä. Tällöin esineet päätyvät roskiin, kiertoon tai vaikka museoon, kuten Pihlajan roolivaatteiden kohdalla on tapahtunut.

Kerran käytöstä pois heitetty esine jatkaa kuitenkin olemassa oloaan materiaalisena oliona, joka kaikessa aineellisuudessaan on alati avoin ja altis uusille tulkinnoille, uusille käyttötarkoituksille, uusille kokemuksille, uusille merkitysten annoille.

Michael Thompsonin roskateoriassa (*rubbish theory*) vuodelta 1979, esineen elinkaari rakentuu sille annetun taloudellisen arvon mukaan. Thompsonin mukaan esineellä voi olla *transient*: väliaikaista, muuttuvaa, ohimenevää arvoa, *rubbish*: ei mitään arvoa, jolloin esine muuttuu roskaksi ja *durable*: pysyvää kulttuurista ja symbolista arvoa.¹⁵²

Peter van Mensch puolestaan jakaa esineen elinkaaren kolmeen kontekstiin: *primary*: ensisijainen, *museological*: museologinen ja *archeological*: arkeologinen konteksti. Ensisijaisella kontekstilla van Mensch viittaa esineen merkitykseen käyttöesineenä osana kulttuurista ympäristöä ja sosiaalisia käytänteitä.¹⁵³ Käytössä esineen merkitys voi kuitenkin muuttua esineen vaihtaessa omistajaa tai sen käyttötarkoituksen muuttuessa. Käytössä esineen arvo, sekä taloudellinen- että käyttöarvo, onkin ohimenevä, muuttuva ja väliaikainen, kuten Thompson kuvaa.

Pihlajan roolivaatteiden elinkaari ei ole kovinkaan monivaiheinen. Ne valmistettiin laululeikkeihin, joissa niitä käytettiin pitkään ja ahkerasti. Roolivaatteet eivät kuitenkaan siirtyneet suoraan käytöstä museoon, vaan niiden käyttötarkoitus osana laululeikkejä hiipui jo ennen museoon päätymistä. Niille ei kuitenkaan keksitty uutta käyttötarkoitusta, eikä niitä heitetty roskeisiin. Ne eivät myöskään päätyneet uuteen käyttöön vahingossa tai sattuman kautta.

Voidaankin ajatella, että Pihlajan roolivaatteiden käytön hiipuminen teki niistä arvottomia niiden ensisijaisessa kontekstissa. Kaappiin säilöttyinä, ne jäivät ikään kuin lepotilaan. Näkymättömiksi merkeiksi laululeikeistä, kaappiin säilötyiksi muistoiksi, josta ne lopulta olivat vähällä joutua poisheitettyjen esineiden paikkaan, arkeologiseen kontekstiin, arvottomaksi roskaksi roskalavalle.

Esineen elinkaari ei kuitenkaan ole lineaarinen. Esineet eivät vain synny, toimi niille annettussa tehtävässä ja tuhoudu, vaan ne voivat siirtyä kontekstista toiseen

¹⁵² Pearce 1992, 34–35 [Thompson 1979].

¹⁵³ Mensch 1992, luku 15.

saaden uusia merkityksiä ja arvoja. Toiselle roskana, arvottomana näyttäytyvä jakkara voi toiselle olla juuri se kauan kaivattu kukkapöytä. Poisheitetty esine muuttuu roskasta jälleen käyttöesineeksi. Käytöstä poisjääneinä, mutta säilytettyinä esineet voivat saada merkityksen myös muistoesineinä. Tällöin esine näyttäytyy käyttöarvoltaan hyödyttömänä, mutta esineeseen liitetyt muistot ja tunteet estävät sen heittämisen pois.

Arjessa esineiden merkitys ja arvo voi olla kulttuurisesti opittu ja sitä kautta omaksuttu, tai sitten esine päätyy käyttöön sattuman kautta. Museossa esineet ovat kuitenkin aina valinnan tulos. Esineen arvo osana museon kokoelmaa perustuukin kulttuuriseen tulkintaan, siis siihen, mitä esineen on valittu osana kokoelmaa edustavan. Mutta kuten kotiemme muistojen täyttämät esineet, myös museoesineet voidaan nähdä muistoesineinä. Kun käytössä esineen arvo määräytyy arjen toimista käsin, museologisessa kontekstissa esineet saavat pysyvän arvon. Museossa suhtautumisemme esineeseen siis muuttuu. Vaatemytty siirtyy lattialta happovapaaseen pahvilaatikkoon, työkalu mullan tahrimesta käsistä puuvillakäsinein suojattujen käsien hellävaraiseen käsittelyyn, roolivaatteet pahvilaatikosta silkkipaperin suojaan. Museossa esineet nousevat arjen yläpuolelle, pois aktiivisesta käytöstä kulttuurisen tulkinnan, tutkimuksen ja ihailun kohteiksi, sekä muistojen välittäjiksi ja ylläpitäjiksi.

Roolivaatteiden elinkaari on siis kuljettanut ne ensisijaisesta kontekstistaan ensin roolivaatekaappiin, josta nyt, osana Lastentarhamuseon kokoelmaa roolivaatteiden merkitys merkinä ja käyttöesineenä on lopullisesti päättynyt. Käyttöarvoa tärkeämmäksi on noussut niiden symbolinen arvo ja tehtäväksi menneisyyden tapahtumien ja muistojen välittäminen.

5.2 Museo muistamisen paikkana ja tulkinnan välineenä

Ihmisellä lienee ollut kautta aikojen halu ymmärtää ympäristöään, kerätä konkreettisia muistutuksia menneistä ajoista ja jättää jälkiä itsestään tuleville sukupolville.

Olemme siis aina halunneet muistaa ja tulla muistetuiksi. Museon, sellaisena eurooppalaisena instituutiona, jona sen nykyisin tunnemme, voidaan kuitenkin katsoa kehittyneen ja muovautuneen renessanssiajan valtaapitävien kuriositeettikabineteista. Tuolloin yksityiset kokoelmat sisälsivät luonnontieteellisiä näytteitä ja vieraiden kulttuurien esineitä, joiden kautta pyrittiin paitsi hahmottamaan ympäröivää maailmaa, myös pönkittämään keräilijän omaa vaurautta, oppineisuutta ja asemaa yhteiskunnassa.

Vaikka yksityisten keräilijöiden kuriositeettikabinetit ja myöhemmin museoiksi nimettyjen paikkojen kokoelmat olivat pitkään yleisöltä suljettuja, voidaan Susan M.Pearcen mukaan museo nähdä kautta aikojen julkisena instituutiona siinä mielessä, että se on aina ilmentänyt ja muovannut yleisiä käsityksiä siitä, mikä on tärkeää ja merkityksellistä.¹⁵⁴ Museon idea ja sen kehitys onkin aina reflektoinut laajempia kulttuurisia rakenteita.¹⁵⁵

Kansainvälinen museoneuvosto ICOM (International Council of Museums) julkaisi ensimmäisen museomääritelmänsä vuonna 1946, jolloin museo oli yhtä kuin julkinen kokoelma. Vuonna 1951 määritelmään lisättiin maininta museosta pysyvänä instituutiona, jonka tehtäviin kuuluu kokoelmien keräämisen ja säilyttämisen lisäksi myös tiedon välittäminen ja jakaminen. Näkemys museosta elämysten tarjoajana hyväksyttiin vuonna 1968 ja vasta vuoden 2007 museomääritelmässä aineellisen perinnön rinnalle nostettiin aineeton perintö.¹⁵⁶

Vuonna 2022 ICOMin museomääritelmä päivitettiin jälleen. Sen suomennos julkaistiin elokuussa 2023:

Museo on yleishyödyllinen, pysyvä ja yhteiskuntaa palveleva instituutio. Se tutkii, kerää, säilyttää, tulkitsee ja asettaa näytteille aineellista ja aineetonta perintöä. Museot ovat yleisölle avoimia,

¹⁵⁴ Pearce 1992, 89.

¹⁵⁵ Pearce 1992, 2.

¹⁵⁶ Lehmannová 2020.

saavutettavia ja inklusiivisiä. Museot edistävät monimuotoisuutta ja kestäväää kehitystä. Ne toimivat ja viestivät eettisesti ja ammattimaisesti, yhdessä yhteisöjensä kanssa. Museot tarjoavat monipuolisia oppimisen, ilon, pohdinnan ja tiedon jakamisen kokemuksia.¹⁵⁷

Museo on siis paljon muutakin, kuin esine ja niistä muodostuvat kokoelmat. Yllä siteeraamassani vuoden 2023 ICOM:in museomääritelmän suomennoksessa korostuu yhteisen kulttuuriperinnön vaalimisen lisäksi myös museon rooli avoimen keskustelun ja pohdinnan paikkana. Viittasin aikaisemmin tutkielmani teoreettista viitekehystä esittelevässä kappaleessa 1.3 Tomislav Šolaan, joka näkee museon ensisijaisesti välineenä menneisyyden, nykyisyyden ja tulevaisuuden tarkastelulle. Šolan mukaan museot eivät olekaan olemassa niihin säilytettyjen esineiden takia, vaan esineiden välittävien käsitysten ja ideoiden takia.¹⁵⁸

Vaikka museoiden ollaan totuttu tulkitsevan menneisyyden materiaalista kulttuuria; esineitä, ilmiöitä, tapoja ja käsityksiä, voidaan museon katsoa toimivan vahvasti menneisyyden ja tulevaisuuden välissä. Museo luo paitsi fyysisen tilan menneisyyden esittämisen kokoelmien kautta, myös yhteisön menneisyyden ja nykyisyyden välisten suhteiden tarkastelulle.

Lastentarhamuseon kokoelmapoliittisessa ohjelmassa kerrotaan, että uusille ajatuksille avoimena yhteisönä, Lastentarhamuseo toteuttaa uusia innovaatioita tähän päivään ja tulevaan. Näin se luo siltaa menneisyyden ja nykyisyyden välille. Kokoelmien moniäänisyyttä lisätään ja pidetään yllä nykydokumentoinnin ja muistitietokeruiden kautta, joiden avulla pyritään paitsi kartoittamaan lastentarhatyön vuosikymmenten oleelliset esineet ja niihin liittyvät tarinat, myös suuntaamaan katse tämän päivän varhaiskasvatukseen sekä siitä kertoviin esineisiin.¹⁵⁹

Tämän tutkielman yhteydessä tekemäni haastattelu äänitettiin ja kopio äänitteestä liitettiin osaksi Lastentarhamuseon muistitietoarkistoa, josta se tullaan myöhemmin siirtämään Työväenarkistoon. Ajattelen, että peilaamalla päiväkotia Pihlajan

¹⁵⁷ Museomääritelmä, 2023.

¹⁵⁸ "we do not have museums because of the objects they contain but because of the concepts or ideas that these objects help to convey" [Šola 1986] Mensch 1992, luku 7.

¹⁵⁹ Lastentarhamuseon kokoelmapoliittinen ohjelma vuosille 2024–2026, 3, 5–6, 10.

lasten roolivaatteita, tekemääni haastattelua ja SKS:n Lastentarha- ja päiväkotimuis-
tot -muistitietokeruun aineistoa toisiinsa, voidaan kokoelmat saada ikään kuin kes-
kustelemaan keskenään. Ne eivät edusta enää vain omia historioitaan, vaan luovat
yhdessä suuremman ja moniäänisemmän kokonaisuuden kaikkine yhtäläisyyksi-
neen ja eroavaisuuksineen.

Janne Vilkuna tarkastelee museota ja muistia artikkelissa *Museoiden valikoiva
muisti*. Vilkunan mukaan valintaprosessin tuloksena syntyneet kokoelmat ja niiden
objektit toimivat indikaattorina eri aikojen ja kulttuurien arvoista ja luokitteluista,
mutta myös arvostuksesta. ”Emme näe asioita sellaisina kuin ne ovat, vaan sellaisina
kuin me olemme”, Vilkuna kirjoittaa. Keräämme siis vain sitä minkä näemme ja ym-
märrämme kulttuurimme puitteissa. Kuten esineet, myös niistä muodostuvat koko-
elmat ovat aina aikansa tuotoksia. Museoiden kokoelmat eivät kuitenkaan kerro vain
siitä, mitä kulloinkin on kerätty ja tallennettu, vaan myös siitä, mitä milloinkin on pi-
detty tärkeänä.¹⁶⁰

Laurajane Smith määrittää kulttuuriperinnön sosiaalisesti ja kulttuurisesti ra-
kentuneeksi diskursiiviseksi konstruktioksi. Hän kirjoittaa, ettei asiaa nimeltä kult-
tuuriperintö ole olemassa, on vain hegemoninen keskustelu kulttuuriperinnöstä,
joka toimii itsessään määrittävänä tekijä sille, miten käsitämme, puhumme ja kirjoj-
tamme kulttuuriperinnöstä. Muistaminen tässä konstruktiossa puolestaan luo tapoja
ymmärtää nykyisyyttä ja kiinnittyä siihen.¹⁶¹

Jos kulttuuriperintö käsitteenä on alati muuttuva ja muistaminen menneen tul-
kintaa nykyymenneisyydestä käsin¹⁶², myös prosessi, joissa kulttuuriperintöä tuote-
taan ja punnitaan, voidaan nähdä alati jatkuvana. Vaikka osana Lastentarhamuseon
kokoelmaa, päiväkotipiilajan lasten roolivaatteet ovat jo valittua ja luokiteltua ma-
teriaa, niiden kulttuuriperintöprosessi ei ole pysähtynyt tai loppu tähän tutkielmaan,
vaan jatkuu ja elää niihin liitetyissä keskusteluissa, muistoissa ja kokemuksissa, joita
ne museossa kävijöissä herättävät.

¹⁶⁰ Vilkuna 2007, 179.

¹⁶¹ Smith 2006, 11, 44.

¹⁶² kts. luku 2.3.

Vilkuna¹⁶³ puhuu *reseptiliberalismista*. Usein taiteen kokemiseen ja näkemiseen liitettyllä termillä viitataan museokävijän tulkintaan ja ymmärrykseen objektista omien kokemustensa kautta. Esineillä on siis kyky vaikuttaa meihin myös käytöstä poisjääneinä. Kohtaamisemme objektin kanssa synnyttää meissä uusia reaktioita ja kokemuksia tai muistamme museossa näkemiemme objektien kautta oman menneisyytemme, emme välttämättä museon tulkitsemää ja esittää menneisyyttä. Näin museoon tallennetuista objekteista syntyy jatkuvasti uusia kolmansia tulkintoja ja representaatioita.¹⁶⁴

Seuraavaksi tarkastelen lähemmin sitä, miten päiväkotit Pihlajan lasten roolivaatteet asettuvat osaksi Lastentarhamuseon kokoelmaa.

5.3 Roolivaatteet aineellisena ja aineettomana perintönä

Pyrin nyt luomaan kuvaa Pihlajan roolivaatteiden museoarvosta. Olen hyödyntänyt tulkinnoissani Museoliiton vuonna 2015 julkaiseman Merkitysanalyysiopasta, jonka mukaan kohteen merkitystä voidaan mitata sen edustavuuden, autenttisuuden, historiallisten ja kulttuuristen merkitysten, elämyksellisen ja kokemuksellisen merkityksen, yhteisöllisen merkityksen, hyödynnettävyyden, käytettävyyden ja ideaalitalan kautta.¹⁶⁵ Oppaassa kerrotaan, että merkitysanalyysin avulla voidaan tuoda esiin objekteihin ja kokoelmiin liittyviä, koko yhteiskuntaa koskettavia merkityksiä, arvoja ja näkökulmia. Se siis täydentää muun muassa dokumentoinnin ja arvoluokituksen kautta esineelle annettuja merkityksiä.¹⁶⁶

Käyttöesineen muuttuminen symboliksi, objektin muuttuminen semioforaksi tarkoittaa käytännön merkitysten katoamista ja yksilöllisesti koettujen arvojen vastakkain asettamista sosiaalisesti koettujen arvojen kanssa.¹⁶⁷ Päiväkotit Pihlajan lasten

¹⁶³ Vilkuna 2007, 182 ja 2008, 55.

¹⁶⁴ Vilkuna 2007, 182.

¹⁶⁵ Häyhä, Jantunen ja Paaskoski 2015, 12–13.

¹⁶⁶ Häyhä, Jantunen ja Paaskoski 2015, 7.

¹⁶⁷ Mensch 1992, luku 16.

roolivaatteet voitiin Lastentarhamuseossa luokitella ja luetteloida niiden käyttöhistoriaan perustuvien tietojen mukaan. Tarkastelemalla roolivaatteita kuitenkin myös yhteisöllisyyden ja kokemuksellisuuden näkökulmasta, olen pyrkinyt laajentamaan näkökulmaani niiden kulttuurisista merkityksistä niin yhteisöille, kuin yksilöllekin.

Kokoelmilla voidaan nähdä olevan kolme yhtäläisyyttä:

1. ne muodostuvat objekteista, joille on annettu jokin yhteinen määritelmä
2. kokoelmien objektit tulevat menneisyydestä
3. kokoelmassa olevat objektit ovat yhdessä enemmän kuin osiensa summa.¹⁶⁸

Kokoelma ei siis ole vain joukko erilaisia objekteja, vaan harkittu kokonaisuus, jossa jokainen kokoelmaan liitetty objekti on valinnan tulos.

Lastentarhamuseossa Pihlajan roolivaatteet edustavat varhaiskasvatuksen ja lastentarhaopettajan koulutuksen historiaa. Ne voidaan tunnistaa osaksi saksalaisen aktiivisuuspedagogi Friedrich Fröbelin kasvatusaatteesta vaikutteensa saanutta suomalaisen varhaiskasvatuksen toiminnan historiaa. Lisäksi aineistoni perusteella voidaan todeta, että Pihlajassa leikittyjen laululeikkien kaltaisia leikkejä on leikitty suomalaisissa lastentarhoissa ja päiväkodeissa lähes koko 1900-luvun ajan. Näin ollen ne voidaan sijoittaa osaksi laajempaa historiallista kontekstia.

Pihlajan roolivaatteet edustavat myös ajalleen tyypillisiä ja yleisiä laululeikeissä käytettyjä roolivaatteita. Vaikka itse tehtyinä ja ilman valmiita malleja Pihlajan roolivaatteista jokainen voidaan nähdä uniikkina yksittäiskappaleena, niissä voidaan tunnistaa yhtäläisyyksiä muiden Lastentarhamuseon kokoelmissa olevien laululeikeissä käytettyjen roolivaatteiden kanssa. Aineistoni perusteella voidaankin todeta, että samoja laululeikkejä on leikitty ja samankaltaisia roolivaatteita tehty ja käytetty eri lastentarhoissa ja päiväkodeissa ympäri Suomen. Suhteessa muihin Lastentarhamuseon kokoelmissa oleviin laululeikeissä käytettyihin lasten roolivaatteisiin, Pihlajan roolivaatteet eivät siis juuri eroa muista samankaltaisista. Tyypillistä kaikille kokoelmassa oleville laululeikeissä käytetyille roolivaatteille onkin, että ne

¹⁶⁸ Pearce 1992, 7.

ovat itse valmistettuja ja materiaaliltaan tekstiiliä tai paperia. Yhdessä muiden Lastentarhamuseon kokoelmissa olevien roolivaatteiden kanssa Pihlajan roolivaatteet muodostavat laululeikeissä käytettyjen roolivaatteiden kokonaisuuden, jossa kaikki roolivaatteet yhdessä kertovat ja representoivat eri aikojen laululeikkiperinnettä.

Pihlajan roolivaatteet on luetteloitu osaksi Pihlajan kokoelmaan. Muiden Pihlajasta lahjoitettujen esineiden kanssa ne muodostavat 95 objektin suuruisen kokonaisuuden¹⁶⁹, joka ylläpitää ja välittää tietoa, kokemuksia ja muistoja lähes 70 vuoden ajalta päiväkotiki Pihlajan historiasta, tavoista ja toimintakulttuurista tuleville sukupolville. Yhdessä kokoelmaan liitettyjen valokuvien ja tämän tutkielman yhteydessä kerätyn muistitiedon kanssa, roolivaatteilla on todistusvoima Pihlajassa vuosikymmenet jatkuneesta toiminnasta.

KUVA 7 "Kalliolle kukkulalle" -esitys Pihlajan kevätjuhlassa vuonna 1983. Kuvassa lapsilla on yllään Pihlajan kokoelmaan kuuluvia hameita ja otsanauhoja, sekä kansallispuvun omaisia liivejä. Kuva: Lastentarhamuseon valokuvakokoelma.

Pihlajassa kymmen vuosittain pidetyt juhlat ja pois käytöstä siirrettyjen vanhojen lelujen ja pelien asettaminen "museovitriiniin" juhluvieraille katseltavaksi osoittaa, että Pihlajan historiaa ja perinteitä on haluttu vaalia ja pitää yllä jo Pihlajatie 32:n

¹⁶⁹ Lastentarhamuseon kokoelmapoliittinen ohjelma vuosille 2024–2026, 7.

aikoina. Ajattelenkin, että nyt, muiden Pihlajasta lahjoitettujen esineiden kanssa Lastentarhamuseoon siirtyneenä, roolivaatteet voivat paitsi muistuttaa laululeikeistä, myös tuoda Pihlajan historian ja vuosikymmenten aikana Pihlajassa koetut muistot ja kokemukset yhteen. Jaettuna esineen äärellä koettu nostalgia, muistot ja kokemukset synnyttävät yhteenkuuluvuuden tunteen ja muodostaa kollektiivista muistamista, joka puolestaan vahvistaa kohteen yhteisöllisiä merkityksiä. Museossa esineet tuovat myös lohtua. Vaikka tutun esineen kohtaaminen synnyttäisi haikeaa menneiden aikojen kaipuuta, osoittaa museoihin tallennetut objektit ja niiden äärellä koetut tunteet, ettei menneisyys ole unohtunut. Objektien äärellä menneiden muistelu luo ymmärrystä ja hyväksyntää myös sitä kohtaan, mitä on nyt ja miksi.

Pihlajan roolivaatteet ovat tällä hetkellä ideaalitilassaan. Ideaalitila ei viittaa niinkään materiaalin kuntoon, vaan objektin sen fyysiseen tilaan, joka kertoo ja ilmentää parhaiten sitä aikaa ja niitä tapahtumia, joita sen on valittu museon kokoelmassa edustavan. Ideaalitila on siis valinnan tulos ja aina jokin kohteen todellisista historiallisista tiloista.¹⁷⁰ Roolivaatteet ovat tulleet Lastentarhamuseoon suoraan päiväkoti Pihlajasta, eivätkä ne ole käyneet läpi konservointia tai muutoksia sitten käytön. Niiden käyttöön ei myöskään liity muita tarkoituksia kuin laululeikit, joten ne ovat pysyneet alkuperäisessä tilassaan vuosikymmenten ajan.

Puhuttaessa museoista, kokoelmista ja museo-objekteista, puhutaan usein myös aitoudesta ja autenttisuudesta. Autenttisuudella voidaan viitata muun muassa objektin materiaaliin, ilmentymistapaan, käyttöön, aikaan tai paikkaan, tai johonkin objektin erityiseen ominaisuuteen. Mutta autenttisuutta käytetään mittarina myös silloin, kun halutaan tehdä ero kokoelmissa olevien kaksoiskappaleiden välille.¹⁷¹ Yksinkertaisimmillaan autenttisuuden voi ymmärtää viittaavan esineen alkuperäisyyteen suhteessa objektin museossa välittämään tietoon.¹⁷² Näin ollen aitous ja autenttisuus voidaan nähdä yhtenä merkittävimmistä esineen museoarvoa määrittävistä tekijöistä.¹⁷³

¹⁷⁰ Häyhä, Jantunen ja Paaskoski 2015, 13.

¹⁷¹ Häyhä, Jantunen ja Paaskoski 2015, 12 ja Mensch 1992, luku 13.

¹⁷² Mensch 1992, luku 16.

¹⁷³ Mensch 1992, luku 16.

Pihlajan roolivaatteiden autenttisuuden voidaan katsoa liittyvän niin niiden materiaaliin ja fyysiseen tilaan, ilmentymistapaan, käyttöön, aikaan kuin paikkaan-kin. Kuten luvussa 3.2. totean, vaikka Pihlajan roolivaatteista voidaan löytää viitteitä esimerkiksi eri kansallisuuksiin ja ammatteihin, liittyy niiden autenttisuus ja aitous niiden historia- ja käyttökontekstiin päiväkotipiirissä ja laululeikkeihin. Eri kontekstissa leipurihattuun (PI0074), lapinpäähineisiin (PI0065:1-2) tai kansallispuvun liiveihin voitaisiin helposti liittää toisenlaisia merkityksiä. Rooliasut tulevat kuitenkin päiväkotimaailmasta ja ovat osa varhaiskasvatuksen pedagogiikan historiaa ja käytänteitä. Ne eivät ole autenttisia leipurihattuja tai lapinpäähineitä, vaan laululeikkeihin tarkoitettuja roolivaatteita.

Vaikka Pihlajan historiallisten ja kulttuuristen merkitysten voidaan todeta kumpuavan niiden suhteesta käyttöön ja toimintaan, aikaan ja paikkaan, muodostuu niiden arvo museo-objekteina enemmänkin niiden kyvystä välittää tieto näistä asioista. Roolivaatteilla aineellisina objekteina on menneisyyden todistusvoima, jota niihin liitetyt kertomukset vahvistavat. Näin ollen Pihlajan roolivaatteiden museo-arvo ei muodostu ainoastaan roolivaatteista itsestään, vaan myös niihin liitetyistä kertomuksista, tiedoista ja kokemuksista.

Koska kiinnitämme muistomme ympärillämme olevaan materiaan, museossa tuttu esine näyttäytyy meille oman historiamme kautta. Museossa Pihlajan roolivaatteet voivatkin tuoda näkyväksi kokemuksia ja näkemyksiä, jotka asettavat ne alttiiksi uusille tulkinnoille ja merkitysten annoille. Näin ollen aistittavana materiaalina esineillä on museossa aina arvoa ja merkitystä myös elämysten ja kokemusten tuottajina. Esineeseen liitetyt historian kertomukset voivat vahvistaa näitä kokemuksia ja elämyksiä. Mutta toisin kuin esineen historiallinen merkitys, sen symboliset merkitykset ja muistoarvo ovat aina tulkinnanvaraista ja näin ollen alati muuttuvia. Esineet museossa eivät olekaan näin ollen vain yksiselitteisiä historian todisteita, vaan vuorovaikutteisessa suhteessa ihmisiin, ne luovat historioita.¹⁷⁴

¹⁷⁴ Pearce 199, 21.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani alussa kysyin: mitä merkityksiä Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteisiin voidaan liittää, ja mistä nämä merkitykset muodostuvat? Olen nyt tarkastellut Pihlajan roolivaatteita sosiaalista toimintaa ohjaavina merkkeinä. Olen peilannut niiden suhdetta varhaiskasvatuksen historiaan ja Päiväkoti Pihlajan toimintaan. Olen myös nostanut esiin näkökulman roolivaatteista affektiivisina esineinä, jotka vuorovaikutteisessa suhteessa yksilöön saavat merkityksensä niiden synnyttämien kokemusten kautta.

Pihlajan roolivaatteet asettuvat osaksi materiaalista kulttuuria, jolloin niiden voidaan tulkita kantavan mukanaan niin aineellista perintöä; fyysisiä materiaaleja, kuin aineetontakin perintöä; tapoja, perinteitä, kokemuksia, muistoja ja affekteja. Niiden voidaankin todeta olevan merkityksellisiä juuri siksi, että ne ovat osa ihmisen itsensä luomaa ja käsitteellistämää maailmaa. Pihlajan roolivaatteiden merkitykset kietoutuvat laululeikkien, varhaiskasvatuksen historian ja Päiväkoti Pihlajan toiminnan ympärille. Ne ovat rakentuneet osana sosiaalista toimintaa, yhteisön sisäisiä käytänteitä ja todellisuuksia, sekä yksilön kokemuksia. Aineellisina esineinä museossa, niillä on todistusvoima menneistä ajoista, tapahtumista ja paikoista, joita niistä kerrotut tarinat ja muistot vahvistavat ja pitävät yllä.

Kun käytössä esineen merkitys ja arvo hyödykkeenä, työkaluna tai välineenä muodostuu sen toimivuudesta tehtävässä, jossa sitä käytetään, museossa esineen käyttöarvoa tärkeämmäksi nousee kohteen symbolinen arvo. Museossa esineen merkitys käyttöesineenä lakkaa, ja elämä eräänlaisena muistoesineenä alkaa. Toisaalta

esineillä voidaan nähdä olevan käyttöarvoa myös museossa. Niistä tulee menneisyyden tulkinnan, tutkimuksen ja tarinan kerronnan välineitä.

Vanhat esineet ja tavarat toimivat elämysten lupauksina, mutta myös kokemusten säilyttäjinä.¹⁷⁵ Tutkielmani kuitenkin osoittaa, että esineet ovat myös kokemusten synnyttäjiä ja affektien kohteita ja lähteitä. Väitän, että pelkästään esineen äärellä koetut tunteet ja affektit voivat tehdä esineestä itsestään merkityksellisen. Se, että museossa esillä oleva esine saa meidät kokemaan ja tuntemaan *jotain*, on jo arvokasta itsessään. Tekemästäni haastattelusta Pihlajan remonttiin ja purkuun liittyvän keskustelun yhteydestä noussut toteamus: ”Mut meidän muistoja ei voi kukaan poistaa”¹⁷⁶ osoittaa, että historia ja sen merkityksen säilyvät muistoissamme ja kokemuksissamme, ei materiassa itsessään. Esineet voivat kuitenkin auttaa meitä paitsi muistamaan, myös kokemaan yhteyden menneisyyteen ja näkemään itseämme ja elämämme suhteessa siihen. Tämä esineen kautta koettu yhteys rakentaa ja ylläpitää kulttuurisia merkityksiä. Samalla museoesineiden äärellä koetut tunteet auttavat meitä myös ymmärtämään menneisyyttä, sitoutumaan nykyisyyteen ja pohtimaan tulevaisuutta. Esineiden äärellä koettu nostalgia ei kuitenkaan tarkoita sitä, että toivoisimme asioiden olevan kuten ennen, vaan se enemmänkin ylläpitää tietoa ja ymmärrystämme siitä keitä olemme, mistä tulemme ja mihin olemme menossa.

Päiväkoti Pihlajan lasten roolivaatteilla on siis merkitystä ajan, paikan ja toiminnan todistuskappaleina, ilmiöiden, asenteiden ja käsitysten tarkastelun välineinä, sekä kokemusten, muistojen ja affektien kohteena ja lähteenä. Merkitykset eivät kuitenkaan ole esineissä sisäsyntyisesti, vaan muodostuvat vuorovaikutuksessa kokijan kanssa ja tulevat näkyviksi käytön, toiminnan, niistä kerrottujen tarinoiden ja tehtyjen tulkintojen kautta. Tarkastelemalla sitä, miten esineet saavat meidät reagoimaan auttaa puolestaan ymmärtämään suhdettamme eri aikojen menneisyyksiin ja nykyisyyteen. Tässä tutkielmassa esittämäni merkitykset eivät olekaan kaikki, mitä Pihlajan roolivaatteiden voidaan tulkita olevan. Suhteessa vallalla olevaan ai-

¹⁷⁵ Koskijoki 1997, 276.

¹⁷⁶ Päivi Salo, Haastattelu 26.1.2024.

kaan ja käsitykseen maailmasta merkitykset ovat alati muuttuvia. Riippuen siis tulokinnasta, roolivaatteet voivat saada jatkuvasti uusia merkityksiä jolloin niiden arvo museo-objektina ei suinkaan muutu, vaan kerääntyy, lisääntyy ja monipuolistuu. Entä Pihlajan roolivaatteiden museoarvo? Se muodostuu itse roolivaatteista fyysisinä objekteina, niihin liitetyistä tarinoista, tiedoista ja tunteista, sekä niiden äärellä tarjoutuvista mahdollisuuksista käydä keskusteluja menneisyydestä, nykyisyydestä ja tulevaisuudesta. Lastentarhamuseossa oli jo aikaisemmin hyödynnetty muistitiedon keruuta haastattelun muodossa Pihlajan esineistön kontekstietojen keräämiseksi ja tietoarvon lisäämiseksi. Koenkin tutkielmani vahvistavan ja lisäävän koko Pihlajan kokoelman merkityksiä.

7 LOPPUPOHDINTAA

Kulttuuriperinnön aineelliseen ja aineettomaan jaotteluun kriittisesti suhtautuva Laurajane Smith näkee kulttuuriperinnön menneisyyden tarkasteluna ja arvottamisena nykyisyydestä käsin. Tutkielmani kuitenkin osoittaa, miten vahvasti esineet ovat läsnä menneisyyttä koskevissa keskusteluissa ja muistoissa. Vaikka esine itsessään ei olisi muiston kohde, sen näkeminen tai muistaminen aktivoi mielessä ja kehossa kokonaisen muistojen ketjun. Voimme muistaa vuosikymmenten tapahtumat, mutta lisäksi myös kokea uudelleen keholliset tuntemukset ja reaktiot. Nämä affektien täyttämät muistot saavat esineen ja sitä koskevan menneisyyden näyttäytymään merkityksellisenä ja säilyttämisen arvoisena.

Vaikka tutkielmani kohteena olivat roolivaatteet, tekemäni haastattelun kautta saatu aineisto ja Päiväkoti Pihlajaan liittyvä uutisointi osoittavat mielestäni sen, että Pihlaja itsessään ansaitsisi laajempaa kulttuurista tarkastelua. Meilahtelaisten vanhempien aktiivisuus Pihlajan säilymisen puolesta, asiasta kirjoitetut uutiset ja aiheen ympärille kietoutuneet tunteet osoittavat, että päiväkodilla todella on arvoa ja merkitystä alueelle ja sen asukkaille. Keskittämällä kuitenkin tarkastelua vielä vahvemmin yksilöiden kokemuksiin, voitaisiin saada syvällisempää ymmärrystä roolivaatteiden suhteesta Pihlajaan ja Pihlajan suhteesta Meilahteen ja alueen asukkaisiin. Moniäänisyyttä tutkielmalleni olisikin tuonut myös Pihlajassa lapsuutensa viettäneiden kokemusten tarkastelu.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura:

Lastentarha- ja päiväkotimuistot, Muistitietokeruu 2011–2012. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS, KRA).

Lastentarhamuseon arkisto:

Ebeneserkodin toimintakertomukset vuosilta 1930–1976. Lastentarhamuseo.

Helsingin lastentarhanopettajaopiston opetussuunnitelma 1992–1995, 40.

Lastentarhamuseo.

Lastentarha toimintakertomus, Pihlaja. 1973. Lastentarhamuseo.

Pihlajan lastentarhan toimintakertomus. 29.12.1953. Lastentarhamuseo.

Toimintakertomus. Helsingin lastentarhanopettajaopiston lukuvuosi 1977–78. 1.

Toimintavuosi. Lastentarhamuseo.

Haastattelu

Haastattelu Lastentarhamuseolla 26.1.2024. Haastattelija Sanni Andersen.

Haastattelun äänite tallennettu Lastentarhamuseon muistitietoarkistoon.

Haastatellut henkilöt:

1. Rautelin, Pirjo. Lastentarhanopettaja, päiväkotipiikari Pihlaja, vuosina 1977–2012.
2. Salo, Päivi. Lastentarhanopettajana, päiväkotipiikari Pihlaja vuosina 1976–1988, päiväkodin johtaja, päiväkotipiikari Pihlaja, vuosina 1988–2017.

Painamattomat lähteet

Gillberg, Susanna ja Sillanpää, Taina. Keskustelu Lastentarhamuseolla 15.1.2024

Lastentarhamuseon Kokoelmapoliittinen ohjelma vuosille 2024–2026. Ebenesersäätiö.

Painetut lähteet

Dudley, Sandra H. 2012. "Encountering a Chinese Horse. Engaging with the thingness of things. Teoksessa *Museum objects, Experiencing the Property of Things*. toim. Sandra H. Dudley. 2–15. Lontoo: Routledge.

Finne, Marjatta. 1992. "Palikat, poikakärkyt ja paperkukkaseppel. Lastentarhojen leikkikulttuurista 20-luvulta 60-luvulle." Loimaa: Loimaan kirjapaino Oy.

Frykman, Jonas ja Maja Povrzanović Frykman. 2016. "Affect and Material Culture. Perspectives and Strategies". Teoksessa: *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*. toim. Jonas Frykman ja Maja Povrzanović Frykman. 9–28. Lund: Nordic Academic Press.

Harrison, Rodley. 2013. *Heritage. Critical Approaches*. Oxon: Routledge.

- Heikkinen, Airi ja Sinikka Rautakivi, 1972. *Esikoulu ikäisten ohjaus*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Heikkinen, Kaija ja Tarja Kupiainen. 1996. "Merkilliset merkit: esinekulttuurin semiotiikka." Teoksessa *Kulttuurintutkimus johdanto*. toim. Jari Kupiainen & Erkki Sevänen. 1996. Tietolipas 130. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme. 2009. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Hänninen, Sisko-Liisa ja Siiri Valli. 1986. *Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia*. Helsinki: Otava.
- Iloiset toimintatuokioid*. 1975. Sosiaalihuollon julkaisu. 3. painos. Helsinki 1981: Valtion painatuskeskus.
- Knuutila, Seppo. 2007. "Epätarkka menneisyys." Teoksessa *Menneisyys on toista maata*. toim. Seppo Knuutila ja Ulla Piela. 7-10. Kalevalaseuran vuosikirja 86. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Korkiakangas, Pirjo. 2006. "Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun." Teoksessa *Muistitietotutkimus metodologisia kysymyksiä*. toim. Outi Fingeroos, Riina Haanpää, Anne Heino & Ulla-Maija Peltonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskijoki, Maria. 1997. "Esine muiston astiana." Teoksessa *Aina uusi muisto*. Toim. Katarina Eskola ja Eeva Peltonen. 269-284. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54. Jyväskylän yliopisto.
- Laine, Timo. 2018. "Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisen lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. toim. Raine Valli. 29-50. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Moilanen, Pentti ja Pekka Räihä. 2018. "Merkitysrakenteiden tulkinta." Teoksessa *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisen lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin*. toim. Raine Valli. 51-72. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Morgan, David. 2012. "The materiality of cultural construction". Teoksessa *Museum objects, Experiencing the Property of Things*. toim. Sandra H. Dudley. 101-102. Lontoo: Routledge.
- Pearce, Susan M. 1992. *Museums, Objects and Collections: A Cultural Study*. Washington, D.C.: Smithsonian Institution Press.
- Povrzanović Frykman, Maja. 2016. "Sensitive Objects of Humanitarian Aid. Corporeal Memories and Affective Continuities". Teoksessa *Sensitive Objects. Affect and Material Culture*. toim. Jonas Frykman ja Maja Povrzanović Frykman. 79-104. Lund: Nordic Academic Press.
- Radley, Alan. 1990. "Artefacts, Memory and a Sense of the Past". Teoksessa *Collective remembering*. toim. David Middleton and Derek Edwards. 46-58. Sage Publications.
- Salminen, Hannele ja Jukka Salminen. 1986. *Lastentarhatoiminta - osa lapsuuden historiaa. Frederik Fröbelin lastentarha-aate ja sen leviäminen Suomeen*.

- Mannerheimin Lastensuojeluliiton P-julkaisusarja No 17. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Hertigae*. Lontoo: Routledge.
- Šola, Tomislav. 2010. "The Museum Definition: Questioning the Scope and Motives." Teoksessa *What is a museum?* toim. Davis, Ann. Francois Mairesse ja André Desvallèes. 106-112. Verlag Dr. C. Müller-Straten München. Alkuperäinen teos *Vers une redéfinition du musée?* 2007.
- Ukkonen, Taina. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla, Muistelupuhe oman historian ja kokemuksetuottamisprosessina. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Vilkuna, Janne. 2000. "Menneisyyden tulevaisuus". Teoksessa *Näkökulmia museoihin ja museologiaan*. toim. Janne Vilkuna. 8– 11. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilkuna, Janne. 2007. "Museoiden valikoiva muisti." Teoksessa *Teoksessa Menneisyys on toista maata*. toim. Seppo Knuutila ja Ulla Piela. 177–187. Kalevalaseuran vuosikirja 86. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vilkuna, Janne. 2008. "Uusi museologia ja kulttuuriperinnön tulkinnat." Teoksessa *Kulttuuriperintö ja oppiminen*. toim. Päivi Venäläinen. 49–57. Suomen museoliiton julkaisuja 58.
- Wetherell, Margaret. 2012. *Affect and Emotion: A New Social Understanding*. London: SAGE.
- Wetherell, Margaret., Lauraje Smith, Gary Campbell. 2018. "Introduction: Affective heritage practice". Teoksessa: *Emotion, affective practices and the past in the present*. toim. Wetherell, M. Smith, L. ja Campbell, G. 1–21. New Yourk: Routledge.

Internet lähteet

- Anderson, Ben. 2009. "Affective atmospheres". *Emotion, Space and Society* 2 (2009). 77–81. Osoitteessa: <<https://www-sciencedirect-com.ezproxy.jyu.fi/journal/emotion-space-and-society>> (Haettu 3.7.2024).
- Finna.fi. Pihlajatie 32, Helsinki; entinen Päiväkoti Pihlaja. Osoitteessa <<https://www.finna.fi/Record/hkm.8F2659C5-BD4E-4685-8A0B-729607928789?sid=4773837083&imgid=2>> (haettu 18.8.2024).
- Hovi-Horkan, Johanna. 2023. "Rakastettua päiväkotia ei kannata enää korjata, sanoo kaupunki – Vanhemmat ryhtyivät kapinaan." *Helsingin Sanomat*, 13.1.2023 9:42. Osoitteessa: <<https://www.hs.fi/helsinki/art-2000009293357.html>> (Luettu 8.8.2024).
- Häyhä, Heikki, Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena: Merkitysanalyysimenetelmä. Suomen museoliiton julkaisuja 64. Suomen museoliitto 2015. Osoitteessa: <<https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2023/10/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf>> (haettu 24.7.2024).
- ICOM Finland. Museomääritelmä. Osoitteessa: <<https://icomfinland.fi/museomaaritelma/>> (Haettu 5.6.2024).

- Jompero-Lahokoski, Sanna. 2024. Helsingissä seisoo paraatipaikalla "aavepäiväkoti" – vanhemmat ihmettelevät kaupungin toimintaa: "Tämä on turvallinen, rauhallinen ja helposti saavutettava." Helsingin Uutiset, julkaisu 13.2.2024 7:00. Päivitetty 13.2.2024 11:10. Osoitteessa: <<https://www.helsinginuutiset.fi/paikalliset/6556116>> (Luettu 8.8.2024).
- Julkinen kutsu päiväkotia Pihlajan 60-vuotis juhliin. Meilahden kaupunginosan verkkosivut. Osoitteessa: <<https://kaupunginosat.fi/meilahti/paivakoti-pihlaja-60-vuotta/>> (Luettu 8.8.2024)
- Kajander, Anna ja Eerika Koskinen-Koivisto. 2021. "Aistikokemukset ja afektit arjen materiaalsen kulttuurin tutkimuksessa." Teoksessa *Paradigma. Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja näkökulmiin*. toim. Niina Hämäläinen ja Petja Kauppi. 350–365. Kalevalaseuran vuosikirja 100. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Osoitteessa: <<https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/ksvk.100/>> (Haettu 22.4.2024)
- Koskennurmi-Sivonen, Ritva. 2012. "Merkitsevä pukeutuminen. Semiotiikka pukeutumisen tutkimuksessa." Teoksessa: *Johdatuksia pukeutumisen tutkimukseen*. toim. Ritva Koskennurmi-Sivonen. 27–72. Tekstiilikulttuuriseuran julkaisuja; Vol. 2012, No. 6/2012. Helsinki: Tekstiilikulttuuriseura. Osoitteessa: <https://tuhat.halvi.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/25567166/Johdatuksia_pukeutumisen_tutkimukseen.pdf> (Haettu 8.8.2024).
- Laki lasten päivähoitosta, 36/1973, Osoitteessa: <<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1973/19730036#Lidm46111192098032>> (Haettu 17.8.2024).
- Lehmannová, Martina. 2020. *224 years of defining the museum*. Osoitteessa: <https://icom.museum/wp-content/uploads/2020/12/2020_ICOM-Czech-Republic_224-years-of-defining-the-museum.pdf> (Haettu 8.8.2024).
- Lähdesmäki, Tuuli, Pertti Hurme, Raine Koskimaa, Leena Mikkola ja Tommi Himberg. 2009. Menetelmäpolkuja humanisteille. Jyväskylän yliopisto, humanistinen tiedekunta. <<http://www.jyu.fi/mehu>>. (Haettu 12.8.2024).
- Mensch van, Peter. 1992. Luku 7 / "Museological research". Towards a methodology of museology. Zagreb: University of Zagreb. Osoitteessa <<https://vana.muuseum.ee/uploads/files/mensch07.html>> (Haettu 20.3.2024).
- Mensch van, Peter. 1992. Luku 12 / "The object as data carrier". Teoksessa Towards a methodology of museology. Zagreb: University of Zagreb. Osoitteessa <<https://vana.muuseum.ee/uploads/files/mensch12.html>> (Haettu 20.3.2024).
- Mensch van, Peter. 1992. Luku 15 / "Context". Teoksessa Towards a methodology of museology. Zagreb: University of Zagreb. Osoitteessa <<https://vana.muuseum.ee/uploads/files/mensch15.html>> (Haettu 20.3.2024).
- Mensch van, Peter. 1992. Luku 16 / "Significance". Teoksessa Towards a methodology of museology. Zagreb: University of Zagreb. Osoitteessa <<http://vana.muuseum.ee/uploads/files/mensch16.html>> (Haettu 20.3.2024).

- Rinne, Jenni, Anna Kajander ja Riina Haanpää. 2020. "Johdanto: Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa." Teoksessa *Affektit ja tunteet kulttuurien tutkimuksessa*. toim. Jenni Rinne, Anna Kajander ja Riina Haanpää. 5–30. Ethnos-toimite 22. Helsinki: Suomen kansantieteilijöiden yhdistys Ethnos ry. Osoitteessa: <<https://helda.helsinki.fi/items/48b664be-942a-4f7e-8468-43420f47fc0a>> (haettu 17.5.2024).
- Saaranen-Kauppinen, Anita ja Anna Puusniekka. 2006. "6.3.2 Teemahaastattelu". Verkkojulkaisussa: KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. Osoitteessa: <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html> (Haettu 5.9.2024).
- Savolainen, Ulla ja Riikka Taavetti. 2020. "Paikantumisia, eettisiä kysymyksiä ja tulevia suuntia." Teoksessa *Muistiteotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. 10–43. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia, Nro 1478. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. Osoitteessa: <<https://oa.finlit.fi/site/books/e/10.21435/skst.1478/>> (Hettu: 20.12.2023).
- Tieteen termipankki. Selite termille *esine*. Osoitteessa: <<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Arkeologia:esine>> (Haettu 5.6.2024).

Opinnäytetyöt ja väitöskirjat

- Andersen, Sanni. 2016. "Museoesineen arvot ja ideaalitila: naisen kaksiosaisen vihkipuvun konservointi". Opinnäytetyö, Metropolian Ammattikorkeakoulu. Osoitteessa: <<https://www.theseus.fi/handle/10024/109438>> (haettu 8.1.2024).
- Lonkila, Helena. 2024. "Peilikäs peilinä - kainuulaisen peilikäsraanut kulttuurisen arvon määräytyminen. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/9827>> (haettu 8.1.2024).
- Pajunen, Suvi. 2018. "Esineiden tarinat: museoesineen merkitys ja sen tutkiminen Museum of Broken Relationships - museon esineistä kerrottujen tarinoiden kautta." Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/57672>> (haettu 8.1.2024).
- Robbins, Nina. 2016. Poisto museokokoelmasta. Museologinen arvokeskustelu kokoelmahallinnan määrittäjänä. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/49177>> (Haettu 24.7.2024).
- Valtonen, Hannu. 2006. "Tavallisesta kuriositeetiksi. Kahden Keski-Suomen Ilmailumuseon Messerschmitt Bf 109 -lentokoneen museoarvo". Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Osoitteessa: <<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/80293>> (haettu 8.1.2024).

Muut lähteet

Kokoelmien kosketus: Museot tunnetyön kenttänä -hankkeen verkkosivu:

<<https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kokoelmien-kosketus-museot-tunnetyon-kenttana>>

SENSOMEMO -tutkimushankkeen verkkosivu: <<https://www.sensomemo.fi/>>

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

HUMANISTIS-
YHTEISKUNTATIETEIDEN
TIEDEKUNTA

2024

TIEDOTE KOSKIEN OPISKELIJAN PRO GRADU -TUTKIELMAA

1. ”Esineiden monet merkitykset. Päiväkoti Pihlajan rooliasujen museoarvon tarkastelu”; kutsu haastatteluun

Sinut on kutsuttu haastatteluun koskien Päiväkoti Pihlajasta Lastentarhamuseolle vuonna 2019 lahjoitettuja lasten laululeikeissä käytettyjä rooliasuja. Haastattelu on osa haastattelijan pro gradu –tutkielmaa työnimeltään ”Esineiden monet merkitykset. Päiväkoti Pihlajan rooliasujen museoarvon määrittäminen”. Tutkielman nimi saattaa muuttua työn edetessä. Tutkielmassa pohditaan edellä mainittujen rooliasujen kautta esineiden museoarvon muodostumiseen vaikuttavia tekijöitä, sekä sitä minkälaisia merkityksiä yksittäiset esineet voivat kantaa. Lisäksi haastattelu toimii muistitietokeruuna Lastentarhamuseolle ja haastattelu tullaan tallentamaan museon arkistoon. Sinut kutsutaan haastatteluun, koska olet ollut mukana kyseisten rooliasujen lahjoitusprosessissa Lastentarhamuseolle ja tunnet asujen käyttöhistorian työnne kautta.

Tämä tiedote kuvaa haastattelua ja siihen osallistumista. Liitteissä on kerrottu henkilötietojesi käsittelystä.

Haastattelu koskee yksittäistä tutkielmaa.

2. Vapaaehtoisuus

Tähän haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkielman teon aikana. Tästä ei aiheudu sinulle kielteisiä seurauksia. Peruuttaessasi suostumuksesi henkilötietojesi käsittelyyn, sinusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista.

3. Tutkimuksen kulku

Haastattelu toteutetaan 26.1.2024 klo13 Lastentarhamuseon tiloissa Helsingin Sörnäississä, osoitteessa Helsinginkatu 3-5. Haastattelulle on varattu aikaa noin kaksi tuntia. Haastatteluun on kutsuttu kaksi Päiväkoti Pihlajan entistä työntekijää. Haastattelun aikana haastateltavilla on nähtävillään rooliasut, joihin liittyvää konteksti- ja muistitietoa haastattelulla kerätään. Haastateltavien toivotaan kertovan mahdollisimman vapaasti muistellen ja keskustellen roolivaatteiden valmistuksesta ja käytöstä. Haastattelija tulee kysymään ennalta laatimiaan, sekä mahdollisesti haastatteluhetkessä esiin nousevia kysymyksiä liittyen rooliasujen valmistukseen, käyttöhistoriaan sekä merkityksiin ja niiden rakentumiseen haastateltaville.

Haastattelu nauhoitetaan ja haastattelija tekee tarvittaessa kirjallisia muistiinpanoja haastattelusta.

Haastattelua tullaan käyttämään tutkielman lähdeaineistona. Haastatteluun tullaan viittaamaan ja/tai otteita haastattelusta tullaan suoraan lainaamaan tutkielmassa, jolloin lainatut kohdat litteroidaan tekstimuotoon.

Lisäksi haastattelun äänite luovutetaan muistitietoaineistona Lastentarhamuseon tallennettavaksi ja sieltä myöhemmin tulevaisuudessa Työväen Arkistoon. Museon arkistossa haastattelu ja sitä koskevat henkilötiedot eivät ole julkisia, vaan ainoastaan tutkijoiden on mahdollista selata niitä erillisellä tutkimusluvalla (Lastentarhamuseon tietosuojaseloste 2023, 7. Henkilötietojen luovutus)

4. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt

Haastattelusta ei todennäköisesti ole hyötyä haastateltavalle itselleen, mutta haastattelun toivotaan tuottavan lisää tietoa Päiväkoti Pihlajan vanhojen roolivaatteiden käyttöhistoriasta ja valmistuksesta. Näiden tietojen odotetaan tuovan esiin kyseisten roolivaatteiden eri merkityksiä niin haastateltaville itselleen, osana Lastentarhamuseon kokoelmaa, kuin osana lasten laululeikkejä.

5. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat riskit, haitat ja epämukavuudet sekä niihin varautuminen

Haastatteluun osallistumisesta ei odoteta aiheutuvan riskejä, haittoja tai epämukavuuksia.

6. Osallistumisen kustannukset ja korvaukset

Osallistumisesta ei makseta palkkiota eikä korvausta.

7. Tulokset

Tutkielman on määrä valmistua kevään/kesän 2024 aikana. Valmis tutkielma voidaan julkaista JYX julkaisuarkistossa, jossa se on avoimesti luettavissa. Tutkielman arvostelee opettaja ja tarvittaessa muut opintojakson osallistujat.

Valmiissa tutkielmassa haastateltavien oikeita nimiä ei tuoda esiin. Heidän suhteensa Päiväkoti Pihlajaan ja rooliasuihin voidaan kuitenkin mainita kohdissa, joissa se on tutkielman kannalta merkittävää. Tästä syystä haastateltavat saatetaan mahdollisesti tunnistaa kirjallisessa tutkielmassa tai suullisessa esityksessä.

8. Osallistujien vakuutusturva

Osallistujia ei ole vakuutettu.

9. Lisätietojen antajan yhteystiedot

Tutkielman toteuttaja

Sanni Andersen

+358 50 572 5637

sanni.a.andersen@student.jyu.fi / sannialiisa.a@gmail.com

LIITE 2

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

HUMANISTIS-
YHTEISKUNTATIEETEELLINEN
TIEDEKUNTA

22.1.2024

TIETOSUOJAILMOITUS

Olet osallistumassa Jyväskylän yliopiston opiskelijan tekemään haastatteluun, joka on osa opiskelijan pro gradu –tutkielmaa työnimeltään: ”Esineen monet merkitykset. Päiväkoti Pihlajan rooliasujen museoarvon tarkastelu”. Nimi saattaa muuttua tutkielman teon aikana. Tässä tietosuojailmoituksessa sinulle kerrotaan henkilötietojesi käsittelystä tutkielmaan liittyen. Sinulla on lain mukaan oikeus saada nämä tiedot.

1. Rekisterinpitäjä

Sanni Andersen
sanni.a.andersen@student.jyu.fi
+358 50 572 5637

2. Työnohjaaja opinnäytetyössä

Helena Lonkila
Yliopistonlehtori
Helena.lonkila@jyu.fi
+358 40 805 4212

3. Henkilötietojen käsittelijä

Tietojasi käsittelee vain tutkielman suorittava henkilö. Tietojasi käsitellään luottamuksellisesti eikä niitä luovuteta sivullisille.

4. Käsiteltävät henkilötiedot

Henkilötietojasi käsitellään vain tiedotteessa kuvattuja tarkoituksia varten. Sinusta kerätään seuraavia henkilötietoja: nimi, yhteys Päiväkoti Pihlajaan, äänitalenne. Erityisiä henkilötietoryhmiä ei käsitellä. Kaikki osallistujat ovat täysi-ikäisiä.

Rekisteröidyille on lähetetty tiedote haastattelusta ja sen käytöstä, sekä tietosuojailmoitus 22.01.2024. Samalla rekisteröidyille on lähetetty Lastentarhamuseon oma tietosuojaseloste kioskien muistitiedon keräämistä ja haastattelun tallentamista museon arkistoon ja myöhemmin tulevaisuudessa Työväen Arkistoon.

5. Henkilötietojen käsittelyn oikeudellinen peruste

Rekisteröidyn suostumus (tietosuoja-asetuksen artikla 6.1.a, erityiset henkilötietoryhmät 9.2.a)

6. Henkilötietojen siirto EU/ETA ulkopuolelle

Tietojasi ei siirretä EU/ETA -alueen ulkopuolelle.

7. Henkilötietojen suojaaminen

käyttäjätunnuksella salasanalla käytön rekisteröinnillä

muulla tavoin, miten: Haastattelun äänite ja muistiinpanot tallennetaan Jyväskylän yliopiston suojatulle verkkoasemalle (U), josta ne poistetaan tutkielman valmistuttua, kuitenkin viimeistään vuoden 2024 loppuun mennessä. pakollinen tietosuojan vaikutustentarviointi on tehty

8. HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYN ELINKAARI

Henkilörekisteri hävitetään arviolta vuoden 2024 loppuun mennessä.

9. Rekisteröidyn oikeudet

Suostumuksen peruuttaminen (tietosuoja-asetuksen 7 artikla)

(jos perusteena käytetään suostumusta ks. kohta 4).

Sinulla on oikeus peruuttaa antamasi suostumus, mikäli henkilötietojen käsittely perustuu suostumukseen. Suostumuksen peruuttaminen ei vaikuta suostumuksen perusteella ennen sen peruuttamista suoritetun käsittelyn lainmukaisuuteen.

Oikeus saada pääsy tietoihin (tietosuoja-asetuksen 15 artikla)

Sinulla on oikeus saada tieto siitä, käsitelläänkö henkilötietojasi ja mitä henkilötietojasi käsitellään. Voit myös halutessasi pyytää jäljennöksen käsiteltävistä henkilötiedoista.

Oikeus tietojen oikaisemiseen (tietosuoja-asetuksen 16 artikla)

Jos käsiteltävissä henkilötiedoissasi on epätarkkuuksia tai virheitä, sinulla on oikeus pyytää niiden oikaisua tai täydennystä.

Oikeus tietojen poistamiseen (tietosuoja-asetuksen 17 artikla)

Sinulla on oikeus vaatia henkilötietojesi poistamista tietyissä tapauksissa.

Oikeus käsittelyn rajoittamiseen (tietosuoja-asetuksen 18 artikla)

Sinulla on oikeus henkilötietojesi käsittelyn rajoittamiseen tietyissä tilanteissa kuten, jos kiistät henkilötietojesi paikkansapitävyyden.

Vastustamisoikeus (tietosuoja-asetuksen 21 artikla)

(jos perusteena käytetään oikeutettua etua ks. kohta 4)

Sinulla on oikeus vastustaa henkilötietojesi käsittelyä, jos käsittely perustuu oikeutettuun etuun.

Rekisteröidyn oikeuksien toteuttaminen

Jos sinulla on kysyttävää rekisteröidyn oikeuksista, voit olla yhteydessä rekisterinpitäjään (ks. kohta 1).

Sinulla on oikeus tehdä valitus erityisesti vakinaisen asuin- tai työpaikkasi sijainnin mukaiselle valvontaviranomaiselle, mikäli katsot, että henkilötietojen käsittelyssä rikotaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679. Suomessa valvontaviranomainen on tietosuojavaltuutettu. Tietosuojavaltuutetun toimiston ajantasaiset yhteystiedot: <https://tietosuoja.fi/etusivu>

LIITE 3

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

HUMANISTIS-
YHTEISKUNTATIETEIDEN
TIEDEKUNTA

22 01 2024

SUOSTUMUS OSALLISTUA HAASTATTELUUN

Haastattelu koskee pro gradu -tutkielmaa työnimellä ”Esineiden monet merkitykset. Päiväkoti Pihlajan rooliasujen museoarvon tarkastelu”.

Haastattelu toteutetaan Lastentarhamuseon tiloissa Helsingissä, osoitteessa Helsinginkatu 3-5. Haastattelun toteuttaa Jyväskylän yliopiston opiskelija Sanni Andersen.

Minua on pyydetty osallistumaan haastatteluun, jonka tarkoituksena on kerätä tutkimus- ja muistitietoaineistoa Päiväkoti Pihlajasta Lastentarhamuseolle vuonna 2019 lahjoitetuista lasten laululeikeissä käytetyistä rooliasuista.

Olen tietoinen, että haastattelu nauhoitetaan. Olen tietoinen, että äänitettä sekä käytetään tutkielman aineistona, että se tallennetaan Lastentarhamuseon arkistoon muistitietoaineistona ja sieltä myöhemmin tulevaisuudessa Työväen Arkistoon.

Olen lukenut ja ymmärtänyt saamani kirjallisen tiedotteen ja henkilötietojani koskevan tietosuojailmoituksen. Minulle on myös toimitettu luettavaksi Lastentarhamuseon oma tietosuojaseloste (2023) ja olen lukenut ja ymmärtänyt henkilötietojeni käyttöoikeudet koskien muistitiedon tallentamista Lastentarhamuseoon. Olen saanut riittävän selvityksen haastattelusta ja sen yhteydessä suoritettavasta henkilötietojen keräämisestä, käsittelystä ja luovuttamisesta. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut riittävän vastauksen kaikkiin haastatteluun koskeviin kysymyksiini.

Minulla on ollut riittävästi aikaa harkita osallistumistani. Olen saanut riittävät tiedot oikeuksistani, haastattelun tarkoituksesta ja sen toteutuksesta sekä hyödyistä ja riskeistä. Minua ei ole painostettu eikä houkuteltu osallistumaan.

Ymmärrän, että osallistumiseni on vapaaehtoista. Ymmärrän, että voin keskeyttää osallistumisen milloin tahansa tai peruuttaa henkilötietojen käsittelyyn antamani suostumuksen. Peruuttaessasi suostumukseni henkilötietojeni käsittelyyn, minusta siihen mennessä kerättyjä henkilötietoja, näytteitä ja muita tietoja ei voida käsitellä osana tutkielmaa, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Keskeyttämisellä tai suostumuksen peruuttamisella ei ole minulle haitallisia seurauksia.

Suostumuksen henkilötietojen luovuttamisesta voit peruuttaa ilmoittamalla siitä tutkielmasta ja haastattelusta vastuussa olevalle henkilölle. (sanni.a.andersen@student.jyu.fi / sannialiisa.a@gmail.com / +358 50 572 5637)

Annan suostumukseni haastattelun äänittämiselle:

Kyllä Ei

Annan suostumuksen henkilötietojeni käsittelyyn:

Kyllä Ei

Päivämäärä:

Allekirjoitus tai muu aktiivinen toimi kuten sähköpostivastaus.

Tutkielman tekijä säilyttää suotumusta tietoturvallisesti niin kauan kuin henkilötietojen käsittely kestää.